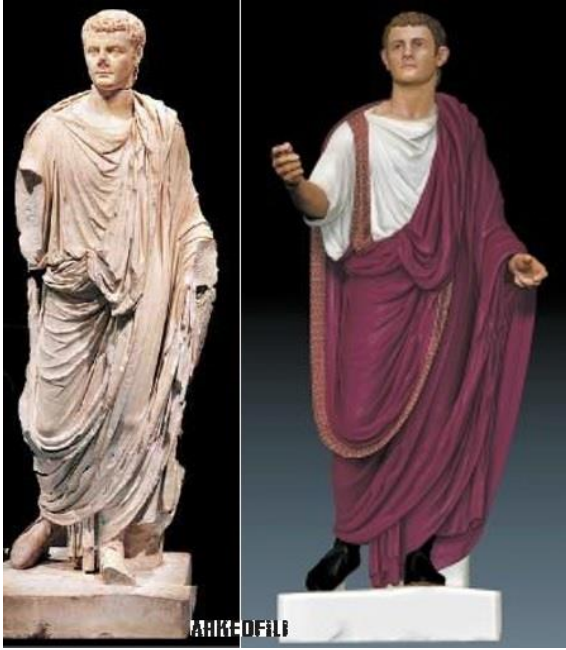

BEYAZ ÜSTÜNLÜĞÜ: TÜM HEYKELLER BEYAZ DEĞİLDİ

Heykeller size neyi hatırlatıyor? Pürüzsüz bir cildi, zarıflığı, saflığı...Peki ya gözünüzün önüne gelen heykellerin rengi (renkleri) ne? ‘‘Elbette ki beyaz, çünkü heykeller beyazdırlar’’ diyor olabilirsiniz. Evet, heykelleri beyaz biliriz. Fakat bazen bilinenler yetmez bazı tahlillere. Şimdi sizlerle pürüzsüz heykellerin temsil ettiği pürüzsüz insanları tartışmaya açacağız.

Heykeller, günümüzde karşımıza hep beyaz çıkar evet. Antik kentlerde ya da yeni heykellerde hep beyazı görürüz. On sekizinci yüzyıldan 1960'lara kadar bu heykellerin tarihsel süreci araştırılmak istense de teknoloji henüz bu amaca hizmet edebilecek kadar gelişmiş değildi. Teknolojinin gelişmesi ile heykeller belli

ışınlarla maruz bırakılarak aşınmış ve beyazlaşmış ‘‘güzellikleri’’ altındaki ‘‘renkleri’’ göstermişlerdir. Antik Yunan heykellerinin birçok rengi barındırdığı ve heykellerin/ ressamın bahsedilen heykelleri birlikte yarattığı görülmüştür. Beyaz heykelin zihnimizde yer etmesi, önce antik dönemden kalan heykellerin renklerinin aşınması ve gerçekte renkli olduklarının bilinmemesi ile başlamış. Peki ya ardından yapılan heykellerin hala beyaz oluşunun altında nasıl bir neden yatmakta?

İşte tam bu noktada zihnimizin içindeki süreçler devreye giriyor. Farklı renkler, insanları cezbetmiyor. İnsanlar, kafalarındaki kusursuz bedenlere beyaz heykeller ile ulaşıyorlar. Burada dikkatimizi çekmesi gereken alt yapı ise, mükemmelliğin beyaz olmak ile alakası olduğuna inanılması. Bu durum ırkçılığın, ABD’de öldürülen siyah insanların, yolda karşılaştığımızda siyah insanlara çizdiğimiz kalıbın da nedeni. Bir insanın teninin renginin siyah olması ve siyah olduğunu söylemek dahi hakaret sayılıyor bazen. Tüm bu farklılaştırmalar, değersizleştirmeler Hitler’in Almanya’sını da doğuran şeyler. Dolayısıyla, mesele maalesef bir heykelin rengi ile başlayıp bir insan grubunun insan dışlaştırılması ve bunu devletlerin politika haline getirmesine kadar sürüyor.

Psikoloji bilimi teorik olarak bu durumu önyargı olarak tanımlar. Önyargı bir kalıp yargı ve duygulanım sürecidir. Temelsizdir, dolayısı ile bir gruba üye olan/olduğu düşünülen kişi ile tanışılmamış olsa dahi bu fikirlerin doğruluğu varsayılarak davranılır. Irkçılık ise olumsuz içerikleri kapsayan önyargının özellikle bir etnik gruba yönlendirilmesidir. Irkçılığı önyargı ve stereotipleme birlikte inşa ederler. Stereotipleme, kişileri beklenti ve deneyimler ile bağlantılı olarak zihinsel anlamda gruplandırır. Irkçılık, önyargı ve stereotiplemenin beyaz üstünlüğünü de yaratan üçlü olduğu aşikar olarak görülebilmektedir. Bir insanın bireysel bir tecrübesi olmadan bir siyaha ya da bir etnik grubun üyesine alenen nefret duyması şaşırtıcı ve üzücü bir gerçektir. Bu durum sosyal yaşamda da zihnimize yer edinir. Irkçılığın, cinsiyetçiliğin ve diğer tüm ayrımcılıkların nefret gibi kendisini bariz şekilde göstermesi bir seçenekken, iyimser ve iyi olduğu sanılan fikirler ile de kendisini göstermektedir. Belki de zihnimize yer edinen ırkçı tutumlar özellikle bu yoldan bizlere ulaşmaktadır. Siyah bir Amerikalıya "tıpkı bir beyaz gibi güzel İngilizce konuşuyorsun." demek bir övgü aracı olarak kullanılabilir. Bu durum bir kadına "erkek gibi mantıklı kararlar verebiliyorsun" demek ile aynı

sistemi içinde barındırmaktadır. Bir insanın övülmesi, güzelliği, bilgisi beyaza yakın olması ile ölçümlenmektedir. Maalesef bu tavırlar hala ırkçılık olarak tanımlanmamaktadır. Bir insanın ırkçı olarak tanımlanması için siyah bir insanı öldürmesi beklenmektedir. Kendisini yavaş yavaş gösteren bu tavırlar ırkçılık olarak tanımlanmadıkça öldürmek eylemine kadar ilerleyebileceği gibi normalleşmektedir.

Heykellerin tarihini bir de bu perspektif ile düşündüğümüzde, artık heykelleri eski rengine döndürebilecek teknolojiye sahip olmamıza rağmen heykellerin beyaz olmasının bir sanat eseri olması için gerekli olduğunu düşünen ve renklendirme çalışmalarına şiddetle karşı çıkan sanat tarihçilerinin, arkeologların, ressamların, heykeltıraşların bu tavırları da ırkçılık olarak değerlendirilebilir gibi gözüküyor değil mi? Renkli heykellerin, daha basit algılanması; beyaz heykellerin sanatsal anlamının daha yüksek olduğuna

inanılması... Tüm bunlar, sanatçılarda da görülen bir önyargının ve beyaz üstünlüğü algısının ürünleri. Ve evet, heykeller beyaz değil-di. Rengarenk ve canlılardı. Renklere tahammülsüzleşen ve dünyanın heykelleri beyaz oldu gündün güne. İyimser ırkçılığın, sanattaki ırkçılığın karşısında olmak, önce heykelleri salt beyaz algılamamıza neden olan bu inşanın farkına varmak ile başlayacaktır.

Ne heykeller sadece beyazdı ne insanlar.

Ve mükemmellik ne beyazda gizli ne siyahta.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-Esra Kamacı

GÜNAH KEÇİLERİ: BİR KURBAN YARATMAK

Kişiler ya da gruplar, süregelen hayatlarında bir takım suçlamalarla veya sorunlarla karşılaştıklarında, kabul edilebilir açıklamalar bulup, kendilerini bu açıklamalara ikna ederek, psikolojik olarak rahatlamak isterler. İkna edici bir açıklama bulunmadığı durumlarda ise, var olan bu kötülüğün sorumluluğundan kurtulmak isteyen kişiler ya da gruplar, doğrudan günah keçisi arayışına girerler. Günah keçisine ihtiyaç duymanın temelinde yatan, sorumluluğu kabul etmememiz, yani hiçbir olumsuzluğun neticesini üstümüze

almayarak, başka suçlular arayışına yönelmemizdir (Campbell, 2013; akt. Man, 2016). Bu arayışı, ön yargılarımızın bulunduğu ve ön yargılarımızın davranışa dönüşmesi sonucu, ayrımcılık gösterdiğimiz gruplar içerisinde yaparız. Malta Muhaxheri ve Sezer (2019), kültürlerin tanımlayamadığı ya da anlam veremediği olası kaosun sorumlusu olan davranışları kontrol altına almak istediklerini ve bu kötülüğün sorumlusunu kesinlikle kendilerinin bulunduğu toplulukta değil, tehdit unsuru olan “öteki” ya da “yabancı” topluluklar içinde aradıklarını belirtirler.

Kişilere ya da gruplara karşı saldırganlık davranışı geliştirmemizde, ön yargılarımızın ve engellenmelerimizin etkisi vardır. Bizden daha güçlü olduğumu düşündüğümüz kişilere açık edemediğimiz saldırgan davranışlarımızı, bizden daha güçsüz olduğumu düşündüğümüz kişilere yönlendiririz. İş yerinde patronu tarafından

aşağılanan adamın, evine geldiğinde günah keçisi olarak belirlediği eşine ya da çocuklarına kötü davranması, buna örnek olarak gösterilebilir. Günah keçisini belirleme sırasında, aynı ön yargıyı taşıyan başkalarından destek bulma arayışına girebileceğimiz gibi, kurban olarak belirleyeceğimiz günah keçisinin, geçmişteki olumsuz davranışlarını da referans göstererek, hedefimizi daha kesin çerçevede belirleyebiliriz. Kurban: savaş tutsakları, köleler, çocuklar, evli olmayan ergenler, sakatlar vb. gibi intikam alma ihtimali düşük olan bireyler arasından belirlenir. Bu kişiler toplumun diğer üyeleri tarafından tam anlamıyla topluma ait değil, toplumun atıkları olarak kabul edilirler. (Girard, Şiddet ve Kutsal, s. 16; akt. Seven, 2019)

Günah keçileri iki tiptir: Birincisi farkında olmadan belirlenen, arzularımızı ve anlayışsızlığımızı gösteren, suçlu olduğuna herkesin inandığı günah keçileri,

diğeri ise gayet bilinçli bir şekilde suç üzerinden atıp kendini rahatlatmaya çalışanlar tarafından belirlenen kurbanlardır. Bu iki günah keçisinin ortak noktası ise öyle ya da böyle ortadaki suçun genellikle alt tabakada yer alan eğitimsiz ya da yabancı olan başkalarına mal edilmesidir (Campbell, 2013; akt. Göker ve Keskin, 2015). Bireyler ya da gruplar arasında çatışmaların engellenmesi veya sorunun gerçek kaynağının göz ardı edilerek, asıl suç kaynağından uzaklaşılması için haksız yere hedef olarak gösterilen ve yer değiştiren saldırganlığın kurbanları olan günah keçilerinin, toplumsal açıdan faydalı bir takım işlevleri vardır. Toplumu oluşturan bireylerin hep birlikte var olmaları, toplumdaki tüm suçun yine bu bireylerin oluşturduğu, kendilerinin dışında kalan bir yabancıya atılmasıyla olur (Kearney, 2012; akt. Göker ve Keskin, 2015). Toplumda yaşanan karmaşaya neden olan kurbanı belirleyen insanlar, artık ortak bir paydada buluşmuş ve günah keçisine karşı aynı safta yer almışlardır. Bu sayede hiçbir suçu olmamasına rağmen ortadaki problemi üstlenen günah keçisi, kolektif huzurun zeminini hazırlamış olur. Böylece belirlenen kurban, toplumdaki problemin hem nedeni hem de çözümü haline gelmiştir. Kendini savunamamasının yanında, intikama da yol açamayacak bir kurbanın sırtından, bütün bir toplum dayanışma içine girer; kurbanı yapılan

kötülükler ortaya yeni anlaşmazlıklar çıkmasına yol açamaz ve krizi tırmandıramaz, çünkü toplumdaki herkes, seçilen kurbanı karşı birleşmiştir (Girard, Gizli Kalmış Sırlar, s. 41; akt. Seven, 2019). Birbirleriyle devamlı kavga eden bir grup çocuğun, gruba yeni bir çocuk dâhil olduğunda, var olan tüm sorunların sebebini yeni çocuğa yükleyerek, birbirlerine sıkı sıkıya bağlanmaları ve birbirine karşı hiç olmadıkları kadar iyi olarak, yeni çocuğu dışlamaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Böylece belirledikleri günah keçisi, onların hem sorunu, hem de sorunlarının çözümü olmuştur.

Bireyler çok farklı durumlarda günah keçisi arama ihtiyacı duyabilirler. Ailesinin tutumundan çekinen çocuk, cezadan kaçma yolu olarak kardeşini ya da okul arkadaşını suçlayabilir. Bazen koca bir maçın kaybedilmesinden takımın tek bir oyuncusu sorumlu tutulurken, bazen koca

bir okulun başarısızlığı, yalnızca okul müdürüne yüklenebilir. Bazen ise, işler bu kadar küçük çaplı ya da bireysel olmaktan çıkar ve günah keçisi: ırksal, etnik, dini ya da göçmen karşıtı suçlamalara maruz kalabilir. Almanlar, ülke çapındaki ekonomik problemler de olmak üzere ülkede yolunda gitmeyen her şeyden Yahudileri sorumlu tutarken, Amerika Birleşik Devletleri, Pearl Harbor'un bombalanmasından, tüm Japon halkını sorumlu tutarak, senelerce süren ırkçı propagandalar yapmıştır. Felaketlerden birilerini sorumlu tutma veya kötülükleri bu birilerine yüklemeye, Orta Çağ

Avrupa'sında, binlerce kişinin cadı oldukları gerekçesiyle yakılması da örnek olarak gösterilebilir. Bir başka örnek, yirmi milyondan fazla insanın ölümüne neden olan veba salgınından suçlanan Yahudiler'in birçoğunun, intikam düşüncesiyle yok edilmesidir. Man (2016) günah keçisi belirlemeye örnek olarak, La Fontaine'in Vebaya Tutulmuş Hayvanlar adlı fablını gösterir. Hayvanlar, vebanın kendilerine Tanrı'nın

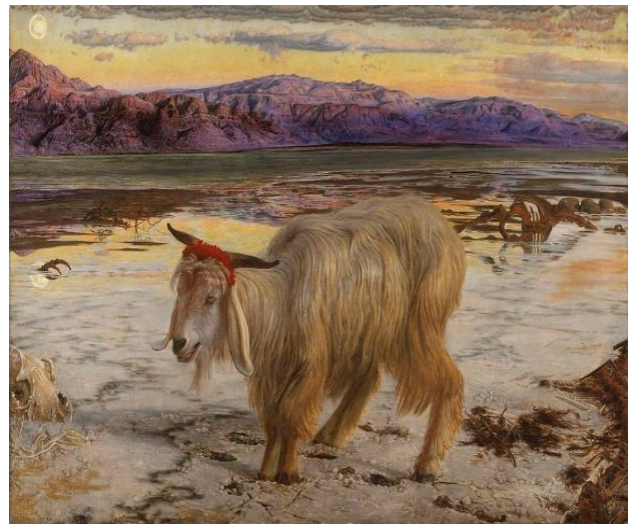
bir cezası olduğunu, aralarından hangisinin günahı çoksa onun kurban edilmesi halinde, tanrının öfkesinin yatışacağını ve hastalıktan kurtulacaklarını düşünürler. Bir araya toplanan hayvanların hepsi, birer birer suçlarını itiraf ederler ve her biri suçlarını açıklayarak masumiyetlerini kanıtlarlar. Sıra eşeğe geldiğinde ve eşek papazın

çayırından geçerken dayanamayıp çayırdaki otlardan biraz yediğini itiraf ettiğinde ise, bu felaketin ana kaynağı bulunmuş olur ve eşek ölümle cezalandırılır. Günah keçisi belirlemeye kişilerden ya da gruplardan farklı bir örnek olarak küresel ısınmayı gösterebiliriz. Şahin (2007), küresel ısınmanın neden olduğunu düşündüğümüz pek çok problemin aslında küresel ısınmadan kaynaklı olmadığını ve küresel ısınmayı başka düşünceleri ve yaklaşımları karalamak adına günah keçisi olarak kullandığımızı ifade etmiştir.

Malta Muhaxheri ve Sezer (2019)'e göre, krizle başa çıkma anında günahlarının bedeli olarak bir kurban arayan modern insanın, aslında ilkel atalarından birçok iz taşıdığını, bilinçaltımızda yatan günahlardan ve kötülüklerden sakınma fikrimizin birçok tabu oluşturmamıza neden olduğunu ve bu tabuların tehdit olarak algıladığımız bir durum karşısında, onu acilen ortadan kaldırmak için çeşitli savunma mekanizmaları oluşturmamıza sebep olur.

Sigmund Freud'un savunma mekanizmalarından yön değiştirme ve yansıtma kavramlarının, günah keçisi kavramıyla ilişkili olabileceğini görüyoruz. *Yön değiştirme*: verilmesi gereken tepkiyi asıl kişiye değil başka bir hedefe yönlendirerek kişinin kendini

savunması; *yansıtma*, kendi suçunu başkalarına atarak kendini savunma biçimidir. Her iki savunma mekanizması da olumsuz ya da günah bir eylem karşısında kişinin kendini rahatlatmak amacıyla başka birini kurban olarak seçebileceği durumlar oluşturduğu için bu savunma mekanizmalarının hedefinde olan kişilerin günah keçisi olabileceğini söyleyebiliriz.

William Holman Hunt'un 1854-1856 yılları arasında resmettiği 'Günah Keçisi' adlı tablosunda, boynuzundaki kırmızı kurdelesıyla bulunduğu yerde tek başına duran keçi, aslında suçsuz yere kurban edilen tüm masumları ifade eder. Başındaki kırmızı kurdele, keçinin masumiyetini; yalnız oluşu ise, başkalarının sırtındaki tüm günah yükünü üstlenen kurbanın, toplumdan dışlanarak tek başına kalışını temsil eder.

Sırf sorumluluk almamak ve içsel huzurumuzu sağlamak için yaptığımız

hatalardan, masum olan başkalarını sorumlu tutma davranışımızın önüne geçmek adına, önce ön yargılarımızın önüne geçmeliyiz. Gruplar arasındaki iletişimlerin önyargıyı azaltabilmesi için, grup içindeki kişiler arasında eşit statü, kişilerin aynı amacı paylaşması, iş birliğine dayalı bir ilişkiyi benimsemeleri ve var olan otoritenin desteği gibi belirli koşullar sağlanmalıdır (Allport, 1954; akt. Küçükkömürler ve Sakallı, 2017). Biz, belirli grupları ötekileştirip kurban olarak seçerken; başka kişiler ya da gruplarda masum olduğumuz bir duruma, bizi kurban olarak atayabilirler. Esas olan, toplumdaki her kesimin, her daim iş birliğini ve empatiyi gözeterek, kendileriyle birlikte büyümüş olan ön yargılarına, karşıt bir duruş sergileyebilmeleridir.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-Emine Hilal Mutlu

KAYNAKÇA

Göker, G. Ve Keskin, S. (2015). Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi - Sayı 41 / Güz 2015

Küçükkömürler, S. Ve Sakallı-Uğurlu, N. (2017). Gruplar Arası İlişkileri Düzenlemede Sosyal Temas Kuramları:

Gruplar Arası, Yayılımacı ve Hayali Temas. Nesne Psikoloji Dergisi (NPD), Cilt 5, Sayı 9, Volume 5, Issue 9. Doi: 10.7816/nesne-05-09-01

Malta Muhaxheri Ve N , Sezer, A . (2019). Günah Keçisi Ve Toplumsal Arınma: Hüseyin Rahmi'nin Mürebbiye Romanı. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi , 12 (27) , 553-563. Doi: 10.12981/mahder.614504

Man, F. (2016). “Günah Keçileri” ya da “Olağan Şüpheliler” Olarak Suriyeliler. Çalışma ve Toplum, 2016/3

Seven, A. N. (2019). Hint-Avrupa Destanlarında Savaşçının Kefareti: Mimesis, Günah Keçisi ve Kurban. (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Şahin, Y . (2007). Bir “Günah Keçisi” Olarak Küresel Isınma. Liberal Düşünce Dergisi , (48) , 5-12 . Erişim Adresi:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/liberal/issue/48198/609994>

[1.görsel:https://www.npr.org/2015/10/15/446083439/for-students-accused-of-campus-rape-legal-victories-win-back-rights](https://www.npr.org/2015/10/15/446083439/for-students-accused-of-campus-rape-legal-victories-win-back-rights)

2.görsel:

<https://www.thoughtco.com/scapegoat-definition-3026572>

3.görsel:

<https://philippineslifestyle.com/people-arguing-alberto-ruggieri/>

4.görsel:[https://tr.wikipedia.org/wiki](https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCnah_ke%C3%A7isi#/media/Dosya:William_Holman_Hunt_-_The_Scapegoat.jpg)

[i/G%C3%BCnah_ke%C3%A7isi#/media/Dosya:William_Holman_Hunt_-_The_Scapegoat.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCnah_ke%C3%A7isi#/media/Dosya:William_Holman_Hunt_-_The_Scapegoat.jpg)

ALFRED ADLER-EŞCİNSELLİK ÜZERİNE

Eşcinsellik (homosexuality), son zamanlarda, popüler kültürün de etkisiyle ülkemizde sıklıkla tartışılan bir konu. Kimilerinin acımasızca eleştirdiği, hastalık ve sapkınlık olarak nitelendirdiği; kimilerinin ise normal ve çağımızın modern hayatına rahatlıkla uyumlanabilecek, sıradan bir durum olarak nitelendirdiği bir konu. Bunların yanı sıra, eşcinselliğin kaynağı da bu konu üzerine tartışılan bir

diğer başlık; Doğuştan gelen bir durum mu; içinde yaşanan toplumun etkisiyle mi kazanılıyor (Jannini, Blanchard, Camperio-Ciani & Bancroft, 2010: 3245) ? Günümüzün eleştiri oklarına maruz kalan bu konuyu daha somut bir şekilde incelemek için, Alfred Adler'in "Eşcinsellik Üzerine" isimli eseri ele alınabilir. Adler, kadının toplum içindeki değeri ve özgürlüğü arttıkça; erkeğin ayrıcalıklı konumunun zedelendiğini, bu durum neticesinde de erkeğin kadını daha ulaşılmaz gördüğü ve kendine olan güvenini kaybettiğini savunur (Adler, 2017, s.14). Karşı cinsle arasındaki mesafe, erkeğin içindeki cesareti kırar ve cinsellik rollerini yeterince üstlenemediğinden hatalı bir beden içinde olduğunu düşünür. Kısacası Adler, meslektaşlarının aksine eşcinselliğin doğumsal değil; edinsel olduğu fikrindedir. Bu kitap hakkında daha can alıcı satırlara gelmeden evvel; şu satır aralığına, kitabın basımını üstlenen yayınevinin kitabın içeriği hakkında olan naçizane notunu iliştiirmekte fayda var: *"Bu kitabı Alfred Adler'in psikoloji tarihindeki yeri sebebiyle yayımladığımızı ancak buradaki görüşlerinin günümüz bilimsel gerçeklerini yansıtmadığını, bu nedenle de eşcinsel bireyler ve ebeveynler için rehber nitelikte olamayacağını belirtmek isteriz"*. Ancak Adler'in kitapta geçen görüşlerinin, üzerinde düşünmeye ve tartışmaya değer

olduğu gerçeğini değiştirmiyor bu satırlar. Yayinevinin bu notu kitap arasına iliştirme gereği duymasının en büyük sebeplerinden biri Adler'in eşcinselliği *sapıklık* olarak nitelendirmesinden kaynaklanıyor. Adler eşcinsel bireylerin toplumla olan ilişkilerini açıklarken; mastürbasyon gibi doğal bir durumu da sapıklık olarak değerlendirmiş ve bu değerlendirme nedeniyle toplum tarafından eşcinsellere yönelik; *sapkın, sapık, ahlaksız* söylemlerinin normalleşmesine neden olmuştur. Eşcinselliğin modern olduğunu savunan bir kesim var. Bu kitlenin sıklıkla kullandığı bir söylem var "*onların tercihi, saygı duyulmalı*". Böyle hassas bir konu hakkında yorumda bulunurken altında yatan anlam ne kadar iyi niyetli olursa olsun kullanılan kelimelere dikkat edilmesi gerekir. Bu söylem sosyal psikolojinin bir alt başlığı olan *altruizm(özgeçilik, başkalarını düşünme)* ile ilişkilendirilerek yumuşatılsa da, altruizm eşcinsel bireylerin durumunu bir tercih olarak görmez. Altruizm Latince "*other-ism*" anlamına gelen "*alter*" (*other*) sözcüğünden gelir. Bu kavram sosyal bilimlere filozof-sosyolog Auguste Comte tarafından kazandırılmış ve şiddetli tepkilere karşı bir antitez olarak görülmüştür. Çünkü altruizm; kendisine değer veren, eşcinselliği modern hayata uyumlamaya çalışan bireylerin tercih, eşcinsel bireyin ise hayat tarzını tanımlayan

bir unsur olarak gördüğü eşcinselliğe olan bağlılığını arttırıp, bu durumdan utanmasını önleyerek, kişinin depresyon gibi ruhsal bir bozukluğun pençesine yakalanmaması için önemli bir rol oynar (Barefoot ve diğerleri.,1998; Borney ve diğerleri., 1999; Lavretsky&Irwin,2007; Neuvonon ve diğerleri., 2014; Ranjit ve diğerleri,2007). Ancak eşcinselliği bir seçim olarak gören ve saygı duyan kitlenin bu tutumunu altruizm ile ilişkilendirmek kafa karışıklıklarına neden olabilir. Bu noktada bire bir konuştuğum trans bir bireyin sözlerini iliştirmekte yarar var: "*onların seçimi, saygı duyulmalı o kadar rahatsız edici bir söylem ki, direkt bizleri ötekileştiriyorlar ve bizleri ne kadar aşağıladıklarının farkında olmadan modernliğin arkasına sığınıyor bu kişiler, bizler farklı değiliz, bu bir seçim değil, bizler de sizler gibi seviyoruz, üzülüyoruz, korkuyoruz; sizlerin yaptığından farklı bir şey yapmıyoruz*". Bu birey dünyaya istediği cinsiyeti seçme hakkı olmadan geliyor ve kendini içinde bulunduğu bedene ait hissetmediği, içinde bulunduğu çevrenin dayattığı gerekliliklere karşı çıktığı ve sadece kendini mutlu hissettiği gibi yaşamak istediği için böyle ithamlara maruz kalıyor. Ne acı ki, kimileri de bu bireyleri "saygı duyuyoruz" mesajıyla ötekileştirerek duyarlı olduklarını düşünüyorlar! Ama bu kaş yaparken göz çıkarmanın ötesine geçmiyor. Adler ise, bu

kitlenin hoşgörüsü (kesinlikle ötekileştirmek); sosyal psikolojinin ise altruizm (doğru olup, yanlış kullanılan) olarak isimlendirerek yumuşattığı davranışı, bir sorunu çözmek yerine görmezden gelmek olarak niteliyor (2017, s.13). Çünkü Adler'e göre topluma dayatılmış sistemli şekilde işleyen bir mekanizma var. Aile kavramının oluşması ve insan neslinin devam etmesi için toplum heteroseksualizmi dikta ediyor.

Bir eşcinselin davranışları ve tutumları ise toplumun gerekçeleriyle tezatlık içinde algılanıyor ve bu durum toplum ile eşcinsel birey arasında, sonunda eşcinsel bireyin toplumsallık duygusunu yok eden hırçın bir mücadeleye neden oluyor. Çünkü iki tarafın da çıkarları birbirlerinin savundukları savların kökünü kurutmaya yönelik. Eğer eşcinsel birey toplumsallık duygusuyla hareket ederse, heteroseksüel aile yapısına

sadık kalarak topluma boyun eğmiş olur. Bir diğer deyişle, toplumun gerekçelerini hayatına uyumlamaya çalışarak kendi savının çürütülmesine izin verir (Adler, 2017, s.24). Bu kitabın 20. yy'da, günümüze nazaran daha sık çalışmalarla yazıldığı göz önüne alınacak olunursa, günümüzde de bu söylemleri benimseyen ve eşcinsel bireylerin toplumsallık duygusundan arınmış olduğunu beyan eden toplumların daha bağınaz ve kalıplaşmış fikirlerle hareket ettiği kanısına varılabilir. Adler'e göre, eşcinsel bir bireyin cinsellik rollerini yerine getirememesinin nedeni, kendisine biçtiği değerin düşüklüğüdür ve bu durum karşı cinsle arasına bir mesafe koymasına neden olur, bununla beraber kişiyi karşı cinsin sahip olduğu cinsel özelliklere imrenmek için kamçılayabilir. Örnek olarak, Karen Horney tarafından geliştirilen "womb-envy (rahim kıskançlığı)" konusuna değinilebilir. Bu teori, erkeklerin kadınların doğuştan gelen dişilik işlevlerine olan kıskançlığını temsil eder (2004, s.167). Bu noktada, Freud tarafından ileri sürülen; kadınların hissettiği *penis envy (penis kıskançlığı)* durumuna da değinilmelidir. Freud'a göre küçük kız çocuğu annesini; annesiyle aynı biyolojik işlevselliğe sahip olduğunu anlayana değin, ilk aşkı olarak görmektedir. Annesiyle hemcins olduğunu anladıktan sonra annesine karşı düşmanca duygular beslerken; bir zamanlar annesine

olan aşkını babasına uyumlar, çünkü annesinin de onun gibi penisi yoktur ama babasının vardır (Freud,1925/1998, s.21-23; Kittay, 1948b, s.388). (Günümüz toplumlarında, elbette ki bu teori bireyleri dehşete düşürebilir). Fakat *penis envy* kadının anne olma isteğiyle aşılabılır. Çünkü, eksikliğini hissettiği organa, erkek bir bebek doğurarak sahip olabilir (Kittay,1948b,s.338). Ancak *womb envy*; bir organın (rahim) eksikliğinden daha fazlasıdır aslında. Çünkü bir bebeğin gelişimini uygun bir şekilde tamamlayabilmesi için kadın bedenine, yani annesine daha fazla ihtiyacı olduğu düşünülür. Bu nedenle, *womb envy*; bir canlıyı içinde büyütebilecek bir organın eksikliğini yanı sıra, bebeği emzirmek için gerekli olan süt kanallarının bulunduğu başka bir organın (kadın göğsü) eksikliğini de kapsıyor (Bayne, 2011:152). Horney; Freud'un penis envy teorisine karşı, kadının biyolojik işlevselliğinin üreme konusunda ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmak amacıyla, bir nevi kadını aşağı çeken teorilere karşı kendi tezini geliştirip *womb envy* gibi enteresan bir teori ortaya atmıştır. Ancak her ne kadar mantıklı gibi görünse de, Horney'in bu teoriyi erkek egemenliğinin baskın olduğu dönemin toplumsal şartları neticesinde, sırf kadın olduğu için maruz kaldığı kısıtlamalara karşı içinde biriken bir hınç nedeniyle

ortaya attığını ve bunun bilimsel çalışmalardan uzak sadece teoride kalmış bir söylem olduğu kanısındayım. Her ne kadar Freud ve Adler, psikoloji biliminin babaları olarak görülse de, teorilerini günümüz gerçekleriyle ilişkilendirmek pek de doğru olmaz. Bu teoriler ortaya atılırken, bireylerin fizyolojik yapılarındaki farklılık, anne karnındaki bebeğin gelişimi gibi durumlar göz ardı edildiği görülmüştür. Çünkü, anne karnında 2.haftadan itibaren beyinde cinsiyet farklılığı oluşur ve hamileliğin 6. haftasında gonadların formasyonu ve beyinde oluşan cinsiyet farklılığı arasında bir kompanse sağlanamaması durumu, bireyin ileriki yaşamında eşcinsel olmasında önemli bir rol üstlenir (Swaab,2007). Ek olarak, vücudumuzdaki *circadian rhythm* (*sirkadiyen ritim,vücudumuzun biyolojik saati*)'i kontrol eden SCN (*beyindeki hipotalamusun küçük bir bölgesi*)'nin homoseksüel bireylerde heteroseksüel bireylere nazaran çok daha büyük olduğu tespit edilmiştir. Sirkadiyen ritmin, hormonal sistem dahil olmak üzere vücudumuzdaki birçok değişikliği etkilediği göz önünde bulundurulursa eğer, eşcinselliğin doğuştan gelen bir durum olduğu da yadsınamaz bir gerçek. Bir önceki satırlara geri dönüp, *womb envy*'yi ele alacak olursak eğer, Boehm'e göre *womb envy* *femiphobia* ve *misogyny*(*kadın düşmanlığı*) ile ilişkilendirilebilir. Eğer bir

şey, kişinin asla sahip olamayacağı ve deneyimlemeyeceği bir şey ise, kişi de *inferiority*(aşağılık) duygusu gelişir(1930,s.457). Adler'e göre ise kadının değerinin artması ile erkeğin hissettiği aşağılık duygusu daha çok güdülenir; bu durum kadını, erkeğin gözünde daha ulaşılmaz bir pozisyonda konumlandığı için, erkeğin toplumsal duygularla hareket ederek, toplum tarafından empoze edilen ideal aile yapısını kurmasını zorlaştırır. Böylelikle erkek hanesini genişletmek için hazırlıklarda bulunurken Adler'in deyimiyle; eşcinsellik gibi sapmalara başvurur (2017, s.15). Kısacası, kıskanılan bir nesnenin değersizleştirilmesi tipik bir savunma mekanizması işlevi görmektedir. Sahip olunması imkansız görünen nesne değersizleştirildiği sürece, kıskanılmaz. Yani, "kedi uzanamadığı ciğere mundar der" durumu vardır aslında. Fakat bu değersizleştirmeyi sanat üzerinden yapmanın pek doğru olduğu söylenemez. Adler bu noktada, İncil'den başlayarak; roman, masal, tiyatro ve daha birçok sanat eserinde kadının değerinin indirgenerek, erkeğin daha ayrıcalıklı bir konuma getirilmesinden şikayet eder. Böylelikle, kadının toplumdaki yeri azımsanarak; sadece güzelliği ve doğurganlığıyla ön plana çıkan, eşya konumuna indirgenir (2017, s.120). Toplumun da bu durumu hoş karşılaması ve kadının; erkeğin ona biçtiği

bu role boyun eğmesi üzerine, George Sand adil olmayan sisteme şu sözlerle karşı çıkar: "*Erdemli kadın, erkeklerin doğrusu güzel bir icadı*". Elbette onlara biçilen rollere boyun eğmeyip; toplum içinde daha aktif rol üstlenen kadınlar da olmuştur. Ekonomik anlamda erkeklerden bağımsız olan, kendi maaşlarını kazanan kadınlar, geleneksel cinsiyet rollerinin esnetilmesinde önemli bir rol oynamıştır (Klein, 1984, s.69). Bu; kadın için toplum tarafından dayatılmış dogmatik kurallara karşı geliştirilen sağlıklı bir savunma yöntemidir. Ancak, bu durumu sağlıklı bir şekilde idame ettiremeyen kadınlar da vardır. Mesela; erkeklere verilen değeri kendilerine uyumlayan kadınlar, *modus vivanti* erkek rolünü benimseyip onlar gibi davranabilirler (Adler,2017,s.123). Aslında bu durum daha çok *hegemonik* erkeklerin (Connell,1998) neden olduğu bir durumdur. Hegemonik erkek toplumun etkisiyle, tüm kadınlık vasıflarından ayıklanmış; gücü, başarı ve statüyü, şiddeti temsil eder (Atay, 2012,s,16).Özellikle de ilkel toplumlarda; kadınlardaki, erkek taklidi yaparak geliştirilen kişilik, toplum tarafından dayatılan hegemonik erkek imajından kaynaklanıyor olabilir. Hatta erkeğin bu "öcü" imajı neticesiyle, kadının ürkmesi; bu nedenle aşkını ve sevgisini hemcinsine uyumlayarak, eşcinsel olabileceği düşünülebilir. Bu durum; Jung'un

söylemiyle *animus* (kadının bilinçdışı erkek tarafı) ve *anima* (erkeğin bilinçdışı kadın tarafı) ile de ilişkilendirilebilir. Erkek animayı ancak karşı cinse duyduğu aşk ile kişiliğine sağlıklı bir biçimde uyumlayabilir; kadın için de aynı şey geçerlidir. Mesela hegemonik erkek içindeki animayı öldürmüştür denilebilir. Anima ve animus için, toplumda yaratılan, kadın narin, duygusal, pasif; erkek katı, aktif, şiddete meyilli söylemlerinin bir ürünüdür denilebilir. Jung, erkeğin kendi animasının kurbanı olmadan evvel, animus (yani kadının bilinçdışı erkek tarafı) ile baş edemeyeceğini söyler. Aynı şey kadın için de geçerlidir. Bunlar eril ve kadınsı davranışlardan ziyade, klişeleşmiş ve toplum tarafından ortaya atılmış cinsiyet rollerinin psikoloji dalına uyarlanması sonucu oluşan bilimsel değeri düşük terimlerdir (Jung, quoted Douglas, 2000, s. 59). Bu duruma göre anima ve animusun kişiliğe sağlıklı bir şekilde uyumlanamaması, eşcinselliğe yol açabilir sonucu çıkarılabilir. *“Bunları uyumlayabilecek karşı cinsten olan partnerlerin anlayışsızlığı, hoşgörüsüzlüğü de bir diğer etkidir, hegemonik erkek tipi gibi. Bir kadının; duygusallığı zayıflık, şiddeti ise güç olarak gören bir erkek için animusunu kurban etmesi ne kadar doğru olur ki zaten? Ya da bir erkek kendisinden daha erkeksi davranan bir kadına nasıl bir aşk duyabilir acaba? Karşısındaki kadını*

kendinden daha erkeksi bulması ve daha çok animasıyla hareket etmesi, her ne kadar biyolojik anlamda bir kadınla ilişki yaşıyor olsa da; bir süre sonra eşcinsel gibi hissetmesine neden olmaz mı? Çünkü bir süre sonra, karşısındaki kadını bir hemcinsi gibi görmeye başlar” tarzındaki görüşlerin yeri aslında ilkel toplum zamanlarından gelir. Eşcinselliğin doğuştan gelen bir durum olduğu yadsınamaz bir gerçek iken, bireyin yetiştirilme tarzı, içinde büyüdüğü çevre ve en çok da karşı cinsten olan partnerlerinin de bu duruma neden olabileceğini vurgulamakta fayda var. Ancak kadın ve erkek arasındaki belirli kalıplara sokulmuş ve çok net çizgilerle belirlenmiş bu rollerin, daha çok ilkel toplumlara ait olduğu gerçeğiyle de yüzleşilmeli. Var olan düzene alışıldığı için uyumlanmaya çalışılan ve bir yere kadar doğru olan bir düzene; anlamaya çalışmadan karşı çıkmanın doğru olmadığı da vurgulanması gereken bir durum. Adler’in kitabına yönelik satırlarıma son vermeden evvel; bu kitaba yapılan olumlu olumsuz eleştirilerin kitabın yazıldığı dönemin şartları ve o dönemde yapılan bilimsel çalışmalar (her ne kadar günümüz çalışmalarına nazaran daha yetersiz olsa da) göz önünde bulundurularak yapılması taraftarı olduğumu belirterek, satırlarımın yönünü günümüze çevirmek istiyorum: *“Bugün neler oluyor?”* Günümüzde bu

durumu ağır ithamlarla eleştiren kişiler olduğu kadar, savunular, daha doğrusu altruizmle hareket ederek bir tercih olmadığı, böyle doğruluğunu söyleyen insanlar da var. Adler ve Freud'un yaşadığı dönemle kıyaslanacak olursa eğer, en azından artık eşcinselliğe alışılmaya başlandığı ve bu bireylerin eskisi kadar dışlanmadığı ileri sürülebilir. Ancak buna rağmen, sırf eşcinsel olduğu için dışlandığı, ailesi tarafından reddedildiği için intihar eden bireylerin sayısı azımsanamaz maalesef ki. Son yıllardaki istatistik verilerine göre; her yıl 15-24 yaş aralığındaki 5000'den fazla Amerikalı genç bu durumdan ötürü yaşamlarına son vermekteler (Ramfedi, Farrow, & Deisher, 1991). Bu acı tabloya biraz daha dikkatli bakılırsa eğer; eşcinsellere “çıldırın mı sen” imalarıyla bakan gözlerin yaşlarla dolacağına eminim. Satırlarımı noktalamadan evvel çok hassas bir noktayı da satır aralarına ilişirmeyi siz okuyuculara borç bilirim. Maalesef ki, eşcinsel olmadığı halde bu durumu para kazanmak amacıyla kullanan, eşcinsel bireylerin ne hissettiğini anlamadan hatta anlama zahmetinde bile bulunmadan ezberle davranışlar sergileyip toplumda önyargılara sebep olan ve hem eşcinsel bireyleri acımasızca inciten hem de eşcinsel olmayan bireylere sanki eşcinsellik doğal bir durum değil de; takip edilmesi gereken bir modaymış gibi empoze eden,

çoğunluğu sosyal medya fenomenlerinden oluşan bir kitle var. Bu kesim gerek transseksüel, gerek eşcinsel bireylerin sevimsiz ithamlara maruz kalmalarına sebep olarak onların hayatlarını idame ettirmelerini de zorlaştırıyor. Bu kitle özentilikle dikkat çekerek, bu durumdan haksız kazanç sağlıyor. Çocuklarımızın ve gençlerimizin; böyle hassas bir konuyu ticari kaygıları nedeniyle sadece sexe indirgeyen, sevgiyi, aşkı, şefkati azımsayarak absürt öğeler haline getiren kesimden uzak tutulması gerek. Hem eşcinsel bireylerin, hem de çevreleri ve ailelerinin öğretileriyle şekillenen çocuklarımızın iyiliği için. Sevginin her hali çok güzeldir; bir kadının bir erkeği sevmesi, bir öğrencinin hocasını sevmesi, bir kadının bir kadını ya da bir erkeğin bir erkeği sevmesi... Sevmek insanı bu dünyanın pisliğinden arındırır; her gün 3. sayfa manşetlerinde okuduğumuz vahşetlerden kaçıp sığınabileceğimiz bir limandır sevmek.

Yeter ki yalnızca sex ile harmanlanarak sevmenin gücü yadsınmasın. Bu arada bir önceki satırlarda belirtilen teorilerle ilgili bir hatırlatmada bulunmakta fayda var; Adler ve Freud'un ortaya attığı teorilerin günümüzün çalışmalarına uzak olduğu savunulduğu halde; neden bu satırlarda işlendiği sorulabilir. Çünkü bir şeyin doğrusu anlatılmadan evvel yanlış olan gösterilmelidir ki; doğru olandan ayırt edilebilir. Şu unutulmamalıdır ki, eşcinsellik; hayvanları ve doğayı korumak adına vejetaryan ya da vegan olmak gibi bir seçim değildir. Moda hiç değildir! Eşcinsel bireylere yönelik her türlü çirkin itham son bulmalı artık; gerek sevmek şekillerinin, gerek yaptıklarının bizlerden zerre farkı yok. Demem o ki; eşcinsel bireylere saygı duyulmalı algısı üzerinden duyar kasmak yerine, onların da bizlerden olduğu bilinciyle hareket edilmeli!

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-Aslı Çınar

KAYNAKÇA

Adler, A. (2017) *Eşcinsellik Üzerine*. İstanbul: Say Yayınları

Bayne, E.(2011) *Womb Envy: The cause of misogyny an deven male achievement? Women;* *Studies International Forum*, 34(2), 151-160.
doi.org/10.1016/j.wsif.2011.01.007

Cloninger, S.(2003) *Theories of Personality: Understanding Persons*, 4th edn. New Jersey:

Pearson Prentice Hall.

Connell, R. W. (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (İstanbul: Alıntı Yayınları)(Çeviri: Cem Soydemir).

Dayles, C. (2000). *The woman in the mirror: Anaytical Psychology and the feminine*. Lincoln,

NE: Universe.com. Originally published as doctoral dissertation (1990), Sigo Press.

Freud, S. (1925/1998), *Some physical consequences of anatomical distinction between the*

Sexes. In Nancy Burke (Ed.). *Gender and envy* (pp.19-26). New York and London:Routledge

Gönç, T. (2017) *Türkiye'de Erkek Hemşire Olmak: Avantajlar ve Dezavantajlar*, 72(1),s.35-76

Doi: 10.1501/SBFder_0000002437.

Hoffman, E., Gonzalez. Mujice, J., Acostolozco, C.,& Compton, W.C.(2017). *The*

Psychological Benefits of Receiving Real Life Atruism. *Journal of Humanistic*, 60(2),

pp.187-204.

doi:

10.1177/0022167817690280.

Jannini, E.A., Blanchard, R., Camperio-Ciani, A., & Bancroft, J. (2010). *Made Homosexuality:*

Nature or Culture? The journal of Sexual Medicine, 7(10), pp.3245-3252.

Doi:

10.1111/j.1743-

6109.2010.02024.x.

Kaylo, J. (2009). Anima and animus embodied: Jungian gender and Leban Movement Analysis:

Body, Movement and Dance in Psychotherapy, 4 (3), 173-185.

Doi:10.1080/1743297090917984.

Kulkin, H. S., Chauvin, E. A., & Percle, G. A. (2000). *Suicide Among Gay and Lesbian Adolescents and Young Adults.* *Journal of Homosexuality*, 40(1), 1-29.

doi:10.1300/j082v40n01_01

Legato, M. J. (2020). *Homosexuality: the biological basis of differences in sexual orientation.*

The Plasticity of Sex, 55-62. doi:10.1016/b978-0-12-815968-2.00005-0

Ramfedi, G.; Farrow, J. A.; and Deisher, R. W. (1991). Risk factors for attempted suicide in

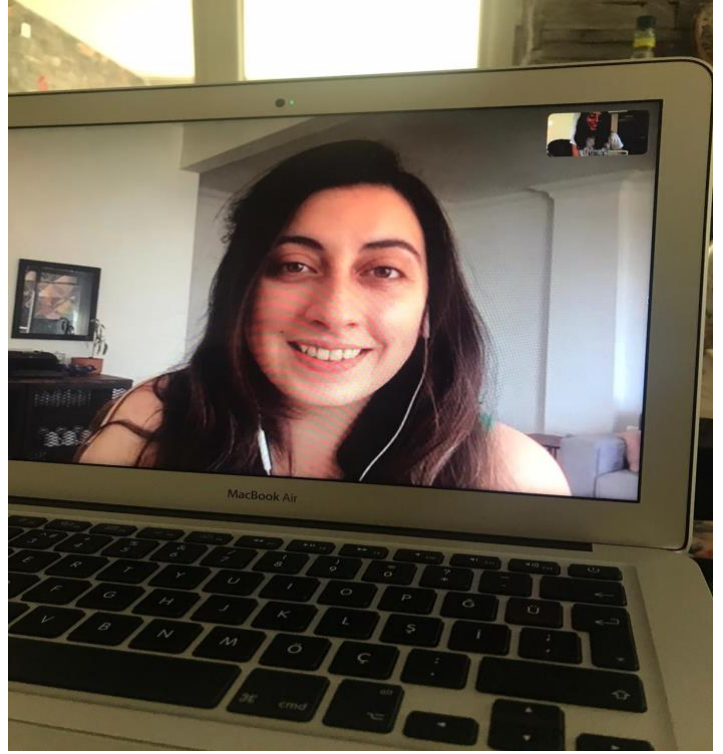
gay and bisexual youth.

Pediatrics, 87, 869-875.

Swaab DF. Sexual differentiation of the brain and behavior. Best Pract Res Clin Endocrinol

Metab. 2007;21(3):431444.

SOSYAL PSİKOLOG DR. BÜŞRA ALPARSLAN İLE RÖPORTAJ

Öncelikle röportajı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim. Özgeçmişinize herkesin ulaşabileceğini düşünerek, orada yazarların dışında daha kişisel sorular hazırladım.

1) Lisans sonrası sizin bu alana yönelme sebebinizden bize biraz bahsedebilir misiniz?

Buna lisans sonrası demek benim için çok doğru olmaz çünkü ben lisanstayken de sosyal psikoloji istediğimi biliyordum. İlk olarak, ikinci sınıfta sosyal psikoloji dersi

almaya başlamıştık. Nuray hocadan, Nuray Sakallı'dan ilk almıştık ve hayatımda hiçbir dersi o kadar sevdiğimi hatırlamıyorum. Hoş tabi zaten ikinci sınıftasın ne kadar ders görmüşsün. Ama yani iki sene okumuşuz en azından bir şeyler biliyoruz az çok. Bütün bunların arasından gerçekten sosyal psikoloji benim en sevdiğim en ilgi duyduğum alan oldu ki psikolojiye girerken açıkcası benim tek bilgim terapi üzerineydi ve mezun olduğumda da böyle bir şey yaparım gibi düşünerek en başta tercih etmiştim. Yani aslında ikinci sene benim psikolojinin birçok alt dalıyla tanıştığım sene oldu ve bunların arasından en çok sosyal psikoloji benim ilgimi çekti. Herşeyi kapsaması ve her alana temel oluşturması çok hoşuma gitti. Bir de üstüne insan davranışını çok bireye indirgemektense çünkü psikolojinin bir handikapıdır yani. Çok bireysel seviyede aldığımız zaman bazı kültürel bağları, sosyal zorunlulukları, ekonomik ve politik atmosferi gözden kaçırabiliyoruz. Dolayısıyla sosyal psikolojinin aslında insanı çevresiyle ve sosyalliğiyle, içinde yaşadığı kültürle aynı zamanda yerelliğiyle birlikte ele alması tabii ki çok hoşuma gitti. Çünkü benim için insan davranışını anlamlandırma yolunda daha aydınlatıcı olduğunu düşündüm; ve aslında iyi ki de seçmişim çünkü hiç unutmuyorum bir kere bir öğrencim dersten sonra bana gelip “Hocam o kadar severek mutlu olarak

anlatıyorsunuz ki alanınızı ne kadar sevdiğiniz anlaşılıyor” demişti. O mesela benim için ne kadar doğru bir alanı seçtiğimin göstergesi oldu. Gerçekten de sosyal psikolojiye yönelmemin bir sürü sebebi var ama temel olarak çok seviyorum. Çok sevmemin sebebi de insan davranışını anlamlandırma sürecine çok daha bütüncül ve insanın sosyalliğini de dışlamadan yaklaşması. Temel olarak bunu söyleyebilirim. Yüksek ihtimalle de her psikoloji öğrencisinin o dersleri alırken kendini daha yakın hissettiği daha iyi kavradığı konular olacaktır. Öğrencilere de çok zevkle ve şevkle okudukları, ders çalışırken mutlu oldukları konulara yönelmelerini önerebilirim. Çünkü ben gerçekten çok sevdiğim bir alana yöneldim ve çalışmak benim hiçbir zaman sıkıcı zor olmadı. Anlamadığımda zorlandığımda bazı şeyler bana ağır geldiğinde bile hala ilgi çekici olduğu için devam etme gücü buldum kendimde. O yüzden de böyle bir öneriyle bu soruyu bağlamak istedim.

2)Bu alanın akademideki ve sahadaki yeri, önemi sizce ne?

Sahada ne yazık ki sosyal psikolojinin çok karşılığını bulamıyorum ama genelde akademide daha önemli bir yeri olduğunu düşünüyorum. Ama bireyi topluma bağlayan nokta yani teoriyi pratiğe döken noktada sosyal psikolojinin aslında çok

faydalı ve verimli olduğunu da düşünüyorum. Çünkü bazı kabullerimizi sorgulamamızı sağlayan o sorgulama yollarını açan bir alan. DSM'in aslında belli kriterlerinin bile destekçisi mesela sosyal psikolojik çalışmalar. Örneğin, psikolojinin çok batı kaynaklı ilerlemesi, Avrupa bile değil ABD kaynaklı ilerlemesi mesela oluşturulan teorilerin çok batı merkezli/oryantalist olmasına sebep olabiliyor. Genelme eğilimleri aslında farklı kültürlerin göz ardı edilmesine sebep olabiliyor. Ya da batıyı merkez alan hatta sadece Batı değil Batılı, Ortodoks, Beyaz ve erkek bir merkezden bahsedebiliriz. Bütün bunların dışında kalanları daha ikincil ve belki inferior (alt işlev) diyebileceğimiz bir bakış açısıyla aslında değerlendiren bir geçmişi var psikolojinin. Çok da umutlu güzel bir geçmiş değil her zaman. Ama sosyal psikolojinin biraz yerelliğe önem vermesi, kültürel bağlama taşınması gibi pratikler, bize bu batı temelli, beyaz temelli, erkek temelli psikoloji geleceğini sorgulama alanı veriyor. O yüzden bence akademide çok önemli yeri var. DSM'de bile bir sürü kriter değişikliklerine etkisi olmuştur. Yerelin, kültürün, dilin ne kadar önemli olduğunu. Dil yapısını, dil ve zihinsel işlevlerin birbirine bağlantılı olduğuna dair mesela kanıtlarımızın olması. Sosyal psikolojik çalışmalar sayesinde bu çeşit bulgular mesela elimizde. Gene ABD

üzerinden örnek vereceğim, konuya oradan başladığım için. ABD'nin ırkçı geleneği tam da aslında dönemin ruhuna da biraz uygun. Siyahların daha az zeki olduğu, sınavlarda çok başarılı olamayacağına dair bir çok psikolojik bilgi üretmişler vaktiyle. Bunu da güya psikolojik testlerle kanıtlıyorlar ya da IQ testleriyle vs. Bakarsan evet bilimsel bir bilgi ama o bilimsel bilgiyi bile aslında etkileyebilecek onlarca sosyal psikolojik faktör var, en basitinden önyargılarımız. Sosyal psikolojinin bunları çalışması çok önemli bu yüzden. Biz bunları çalıştığımızda anlıyoruz ki ortada çok fazla sosyal-psikolojik değişken var. Bunlar topladığımız verilere etki ediyor. Bilim insanının yüzde yüz objektif olmasını idealimizde bekliyoruz ama gerçekte bu iş böyle olmuyor yani. **Sosyal psikoloji aslında elimize bilimsel kanıtlar sunarak mevcut bilimsel bilgilerimizi sorgulamamıza sebep olacak bir alan yaratıyor. O anlamda akademide kendi başına bilgi üretmesinin dışında mevcut bilgilere de katkı sağladığı için çok kıymetli.** Sahada da aslında daha çok yeri olması lazım. Çünkü günlük hayatta sosyal psikolojiden öğrendiğimiz bütün bilgileri aslında birçoğumuz çok da farkında olmadan kullanıyoruz. Annemizi babamızı dışarı çıkarmak için ikna ettiğimiz yöntemler, mesela. Bir politikacının propaganda yöntemleri kullanarak insanları

oy vermek için ikna etmesi. Birisiyle nasıl flört ettiğimiz. Bunların hepsi aslında sosyal psikolojinin incelediği alanlar ve gerçek hayatta kendine çok güzel karşılık buluyor. Doğal olarak bunu sahaya taşıyıp örneğin, terapi odasına sokmak bize fayda verir. Endüstriyel psikolojide çalışanlar bunu gayet iyi yapıyor. İş yerlerine bunu sokmak çok önemli. Yine pazar yerlerine ve belediyeciliğe sokmak çok önemli. Bilimsel bilgiyi kullanmanın bilinciyle uygulamıyoruz belki ve doğal olarak eksik kalıyor. Ama sahada da ufak ufak yerini alıyor diyebilirim. O kadar da dışlanmış değil. Belirli karar alıcı pozisyonlarda özellikle sosyal psikologların olmasının aslında ne kadar önemli olduğunun belki de farketmemizin vakti gelmiştir diye düşünüyorum. Bence vakti geldi. Sosyal psikolojinin bir de şöyle bir gerçeği var. Günlük hayattaki deneyimlerimizle, insan ilişkilerimizle çok iç içe bir alan olduğu için sanki karşıdaki insanı çok iyi yönetebildiğinde sosyal psikolojiden de çok iyi anlıyormuşsun gibi hissetmeye çok müsait insanlar. Bu da bir yanılgı aslında.

3) Genelde araştırmalarınız, hangi konular üzerine? Özellikle en çok ilginizi çeken bir araştırma konusu varmı?

En çok ilgimi çeken araştırma konusu belirtemeyeceğim. Hepsini çok seviyorum.

Bugüne kadar genelde kimlik ve kimliklenme süreçleri üzerine çalıştım. Etnik kimlik, cinsiyet kimliği ve hatta kent kimliği üzerine bile çalıştım, yakında bir makalemiz de yayınlanacak. Ama bunun farklı yönlerini de mesela işin içine kattım. Etnik kimlik çalışırken kalıpyargı içeriği ve kültürlenmeye odaklandım mesela. Cinsiyet kimliği çalışırken kadınlık üzerinen çalıştım ve annelik rolleriyle bağlantısına ve nesilden nesile aktarıma mesela yoğunlaştım. Şimdi bunları düşündüğümüzde sosyal psikolojinin hem diğer alanlarla bağlantısı hem kendi içindeki çeşitli konularla bağlantısı o kadar yüksek ki. Bir konuyu çalıştıkça insanın daha çok çalışması geliyor. Mesela doktora tezimde kadınlık ve annelikteki nesiller arası aktarıma odaklanırken kadınlar arası arkadaşlık teorileri çok ilgimi çekmeye başladı. Bu mesela sosyolojinin çok çalıştığı bir alan. Psikolojide çok çalışılmış bir alan değil. Ama aslında insanlara ne kadar önemli bir sosyal destek alanı sunuyor. Özellikle evde çalışan, evde ücretsiz bakım veren kadınlara. İş hayatında da belli destek birimleri oluşturuyor. Arkadaşlık zaten çok önemli bir konu. Kadınlık, annelik, arkadaşlık bu konularla ilgili okumalar yaparken bir de duygu ve duygulanım literatürüyle karşılaşıyorum. Duyguları biraz okumaya başladığımda bu sefer, hiç alakası yokmuş gibi duruyor ama aslında çok var, ahlak

üzerine okumalar yapmaya başlıyorum. Hepsi birbiriyle çok bağlantılı o yüzden hiçbirini ayıramıyorum. Sosyal psikolojinin çalıştığı tüm konuları çok seviyorum yani.

4) Bu alanda kendinize yerli ve yabancı ayrı ayrı rol model aldığınız kişi veya kişiler var mı?

Öncelikle ODTÜ’de beni sosyal psikolojiyle ilk tanıştıran Nuray Sakallı Uğurlu hocadan bahsedebilirim. Ben lisanstayken Nuray Hoca benim için bir rol modeldi. Onun gibi bir akademisyen olmak gibi kafamda hayaller kuruyordum. O tabi beni şu an hatırlamaz muhtemelen. O zamanlar tıfıl bir lisans öğrencisiydim, ilerleyen dönemde de mesleki bir bağımız olmadı. Sonraki yıllarda doktora geldiğimde, doktora tez hocam Göklem Tekdemir. Benim için çok önemli bir rol model oldu. Çünkü birinin diğeri üzerinde tahakküm kurduğu, iktidarını yönettiği bir ilişkilene biçimi ne yazık ki akademide çok yaygın. Ama mesela Göklem Hoca beni onun gibi olmam için yetiştirmedi, kendisi gibi olmamı bana dayatmadı. Kendi bilgilerini benimle paylaşarak ve beni destekleyerek, kendim gibi olmamı sağladı ve bana bu konuda alan açtı. O anlamda ne kadar iyi bir hocaya denk geldiğimi tekrar görüyorum. Bu yüzden

çok mutluyum ve nasıl bir akademisyen olmalıyım, nasıl olmamalıyım, yetiştirdiğim öğrenciye nasıl alan açarım gibi konularda Göklem Hoca’dan çok şey öğrendim.

Bence sadece sosyal psikolojide değil, psikolojide hepimize rol model olması gereken bir kişi var, burada da adını anmak istediğim. Ben Hollanda’da yüksek lisanstayken derslerde sürekli karşıma çıkıyordu bir isim: Çiğdem Kağıtçıbaşı. Kendisiyle hiç tanışmadım ama Tilburg Üniversitesi zaten kültürler arası psikoloji bölümüyle ünlü bir okul, sosyal psikoloji kürsüsü de çok kuvvetlidir. Orada her gittiğimiz derste Çiğdem Kağıtçıbaşı’ndan bahsedilirdi. Çok gururlandırıcı bir şey. Sadece yurt dışında tanınır olmasıyla, kültürler arası psikolojiye kavramlar anlamında, kuram anlamında çok katkı sağlaması sebebiyle değil aynı zamanda ülke içerisinde yaptığı katkılarla da. Örneğin, Açev’in kuruculuğuna ön ayak olması ile hem alanda; sahada hem de akademide psikolojiye çok şey katmış olmasıdır. Emegini esirgememiş. Öğrencilerine her zaman mentorluk yapmış bir hoca diye tanıyoruz. Bir sürü öğrenciye hitap edebilecek bir rol model belirlemek gerekirse Çiğdem Hoca’dan bahsedebilirim. Ruhu şad olsun. Açıkcası elimizde çok değerli kaynaklar varken bu alanda yurt dışında pek rol model aramaya gerek olduğunu düşünmüyorum. Nuray

Hoca, Çiğdem Hoca, Sevim Hoca, Nebi Hoca, Hale Hoca, Gülden Hoca var. O kadar çok güzel işler yapan hocamız var ki.

5) Sizce ülkemizde sosyal psikoloji alanına hak ettiği değer veriliyor mu?

Bunu aslında konuştuk biraz. Çok hak ettiği değer verilmiyor ama bazen de özellikle küçük küçük alanlarda birkaç ısrarcı insanın çok güzel bir şekilde, bu konuda vazgeçmeyerek güzel şeyler yaptığına şahit oluyorum. Örneğin, Sosyal psikoloji ile klinik psikolojiyi çok güzel harmanlayarak bunu alana taşıyorlar. Sosyal psikolojinin terapideki yerinin güçlendiğini görüyorum, mesela. Klinik ve bilişsel süreçlere odaklanmakla beraber kişinin içerisinde bulunduğu sosyal psikolojik faktörleri de göz önüne almak lazım. Bu faktörleri işin içine kattığımız zaman sadece bireysel olarak değil toplumsal olarak da başka bir sorun var. Bizi buna götürmüş olur. Yavaş yavaş klinik çalışan birçok psikoloğun da sosyal psikolojik teorilere şöyle bir göz gezdirip bakıp ilgilendiğini görüyorum. Hoşuma da gidiyor. Dilerim ki daha fazla olsun. Ama geçen günlerde salgın sebebiyle ülkemizde oluşturulan bilim kurulunda psikologlara yer verilmedi. Klinik psikolog olmadığı gibi sosyal psikolog da yok. Psikiyatrist Erol Hoca var. Numune Hastanesindeyken yanında staj yapmıştım. Muhakkak çok

dolu bilgili birisi. Ama kurulda psikiyatrist olması yeterli değil. Çünkü o başka bir alanda odaklanıyor ve çalışıyor, sosyal psikolojinin odağı daha başkadır.

Muhakkak ki işleri çok zordur ama yine de o kurulda bir sosyal psikolog görmeyi isterdim. Bu kuruldan mesela daha önemli sosyal psikoloğun olması gereken yer yok herhalde şu an ve bu kurulda da yoktu. Ne yazık ki durum böyle.

6) Bu alandan ilerlemek isteyenlere ne gibi tavsiyeleriniz olur?

En başta farklı alanlardan faydalansınlar. Farklı alanlardaki teorilerden yararlı olsunlar. Özellikle doktora tezim sırasında birinci elden gördüm ki hepsi birbiriyle bağlantılı. Özellikle gelişim literatürü ve klinik literatürünün ben çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Hoş benim konularım biraz ona yakın olduğu için ben çok faydasını gördüm. Sosyal psikolojiye odaklanmak isteyenler kişilere en başta diğer alanları yüzde yüz dışlamamalarını öneriyorum. Bununla birlikte sosyoloji, dilbilim, edebiyat ve tarih gibi diğer alanlardan da muhakkak faydalansınlar. Türkçe literatür yeterli değil. Mutlaka yurt dışı literatürü de takip etsinler. İnternetin, teknolojinin bu kadar hızlı ilerlemesi ile kaynaklara daha çabuk ulaşım imkanları var. Bunu mutlaka değerlendirsinler. Twitter'dan makaleleri yazan kişileri takip

etsinler. Birçok hoca Twitter’da yazıyor. Düşüncelerini bedavaya paylaşıyorlar. Bundan daha büyük bir kaynak olamaz.

7) Yüksek Lisans eğitimi Hollanda’da tamamlamışsınız. Hollanda’da deneyimlediğiniz, bizlerle paylaşmak istediğiniz eğitim olanakları veya ülke politikası olarak bu alanla ilgili gözlemlerinizi öğrenebilir miyiz?

Ben Yüksek Lisansı 2011 de bitirdim. O yüzden söyleyeceğim şeylerin biraz tarihi geçmiş olabilir. Hollanda özelinde konuşursam, çok kültürlülüğü destekleyen bir ülkedir. Yüz yıllardır zaten farklı kültürlerden insanların sürekli beraber yaşamaya alışkın olduğu bir ülke. Tilburg’ta okudum. İlk Erasmus ile gitmiştim. Bu da aslında önemli bir taktik. Yüksek Lisansa başvururken kabul edilmemde bu çok güzel bir referans oldu. Hollandalılar gerçekten çok sıcak insanlar. Gitmeyi düşünen biri varsa muhakkak çok iyi derecede İngilizce bilmeli. Hollandalıların genel olarak İngilizcesi çok iyi. Bisiklet tamircisinin bile iyi derecede İngilizce bildiği bir ülke. O yüzden Fransa veya Almanya ile kıyaslamayın. Yüksek Lisans sonra kalırım orada iş bulurum diyorsanız Hollandaca bilmeniz şart. Ben mesela bir sene boyunca iş aramama rağmen Hollandaca bilmediğimden iş bulamadım. Bir de Hollanda’da hem

okullar ücretli hem yaşam pahalı. Ben Tilburg Üniversitesi’nden burs almıştım. Bu burs hem okul parasını ödüyordu hem de bana aylık bir geçinme ücreti veriyordu. O anlamda çok şanslıydım. Buna rağmen yine bir araba parası harcamışım.

8) Eğitim hayatına yurt dışında devam etmek isteyen öğrencilere neler önerirsiniz?

Eğer yurt dışına gidiyorsa bir öğrenci bunu sonuna kadar kullanmalı. Bütün hocalarla iletişime geçmeli. Eğer bir çalışma yapılıyorsa “hocam lütfen ben de katılmam küçük de olsa bir ucundan tutabilir miyim?” demelerini öneririm. Girişken olmaktan korkmasınlar. Hocaları takip

etsinler. Çalışmak istedikleri konuya karar versinler. Yavaş yavaş o konuyla ilgili okumalara başlasınlar. Staj yapabilirler. Bazen stajlara katılmak daha az masraflı olabiliyor. Daha az para harcayarak hocalarla tanışma projelere katılma imkanları sağlayabilirler. Muhakkak bir yerlere yazsınlar. Bu bir dergi olabilir. İlla ki bilimsel bir yayın yapmak zorunda değilsiniz. Popüler psikoloji dergileri var bir sürü. Şu an sizin yaptığınız gibi. Yazıya dökmek, elle tutulur somut kanıt haline getirmek çok önemli. Yurt dışında bir yere kabul almanız için inanılmaz fayda sağlayacaktır. Yaptığınız işin yayınlanabilir olması önemli bir gösterge.

9) Son olarak bir tane poster bildirinizin konusu özellikle dikkatimi çekti. “İnsan doğası barışı mümkün kılmaz.” Bunu bize kısaca açabilir misiniz? Temel sebep insanın doğasındaki hangi varoluştan geliyor? Bunu günümüz insanları olarak kendi içimizde çalışarak yontma şansımız olur mu?

İnsan doğası kavramı burada yazarlar olarak bize ait değil. Orta öğretim öğrencileri ile barışın sosyal temsillerine dair bir çalışma yaptık. Bu niteliksel yöntemin kullanıldığı bir çalışmaydı. Yani öğrencilere gidiyoruz sizce mesela barış ne demektir, barış ne zaman olur, ne zaman olmaz gibi sorular sorarak düşüncelerini

alıyoruz, derinlemesine görüşmeler yapıyoruz. Barış sözcüğünün çağrıştırdığı bütün sosyal temsilleri ortaya dökülecek nitel bir çalışmaydı bu. Nitel çalışma ne yazık ki psikolojide gerektiği kadar çok kullanılmayan bana göre daha çok kullanılmayı hak eden bir çalışma yöntemi. Tematik analiz yöntemiyle inceleme sırasında şöyle bir şey bulduk; öğrenciler bize şunun gibi temalardan bahsettiler.” Barış mümkün değildir, barış asla mümkün olamaz. Neden? Çünkü insan doğası barışı mümkün kılmaz.” Bu veriden çıkardığımız bir şey yani. Benim araştırmacı olarak bulduğum sonuç değil. Öğrenciler bize şunları söyledi “insanlar hırslıdır, rekabetçidir, saldırganıdır.” Bunlar insanın doğasına atfedilen özellikler olarak sunuldu. Bu özelliklerimiz olduğu için de sonsuz barışa ulaşmamız mümkün değildir. Biz bu çalışmada barışın önündeki engeller şunlardır diye sıralamıyoruz. İnsan doğası diye bir iddiada zaten bulunmuyoruz. Aksine orta öğretim çağındaki çocukların buna inandığını bulguladık. Bu aslında önemli bir bulgu, eğitimimizle, kültürümüzle, çocukların deneyimiyle ilgili olarak. Bazı şeyleri doğamıza atfederek meşrulaştırmak yaygın bir yanılgı. Bunu sıklıkla yapıyoruz. Bu çalışmada da biraz aslında bunu görüyoruz. Kavgayı, saldırganlığı ya da savaşı tercih etmemiz doğrudan doğamızın sebebi olmayabilir

ama bunu bu şekilde meşrulaştırıyor olabiliriz. Çalışmanın çok detayları var ama özetle böyle bir bakış açısından bahsedebilirim.

Çok keyifli bir sohbetti. Bilgi ve deneyimlerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkürler.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür eder, Dr.

Büşra Alparslan hocamıza önemli katkılarından dolayı tekrar teşekkür ederim.

PSK. GİZEM KARATAŞ

Seyredenlerden Misiniz?

Haberlerde, günlük hayat içerisinde yardıma ihtiyaç duyan insanlara yardım edilmeyen çok fazla durum görmekteyiz. Yardım etmeyen insanları kötü bulmakta ve “Biz onların yerinde olsaydık yardım ederdik, bunlar nasıl insan?” Dediğimiz de çok olmuştur. Peki, gerçekten bu insanlar sadece kötü oldukları için mi yardım etmemişlerdir? Yoksa, yardım etmemelerinin arkasında yatan bazı nedenler var mıdır?

İnsanların harekete geçmeden bazen olayı görmezden gelip bazen de sadece izlemelerine “seyirci etkisi” denir.

Seyirci etkisi (Cherry, 2020), “bystander effect”), en açık tabirle insanların konfor alanlarından çıkmaları gereken durum ve koşullarda adeta bir devekuşu gibi kafalarını kuma gömmeyi tercih etmesidir. Yani insanlar için yeni durumla baş etmenin en kolay yolu sorumluluk almamaktır.

Bu etkiyi gözler önüne seren ve bulunmasına neden olan vaka ‘Kitty Genovese Vakası’ dır. Asıl adı Catherine Genovese olan (Olay sonrasında Kitty olarak anılmaya başlamıştır). 28 yaşında bir kadın iş yerinden evine döndüğü sırada apartmanının önünde defalarca bıçaklanarak öldürülmüştür. Catherine defalarca yardım çağlığında bulunmasına rağmen kimse Catherine’e yardım etmemiştir. Bu durumu daha kan dondurucu kılan, bu olaya şahitlik eden komşularının olmasına rağmen hiç kimsenin Catherine’e yardım etmemesidir. Dönem gazetesine (*New York Times*) göre 37 insan bu olaya şahitlik etmiştir ama bu 37 kişiden hiçbiri Catherine’e yardım etmemiş, hatta polisi bile aramamıştır. Bu olayın duyulmasının ardından toplumda infiale neden olmuştur. İnsanlar kendilerini iyi ve yardımsever olarak adlandırırken bu olayda 37 normal insan kılını bile kıpırdatmamıştır. Bu 37 insana zaten kötüydüler o yüzden yardım etmediler dense bile günümüzde karşılaştığımız

olaylar acil durumlarda insanların harekete geçmekten çekindiklerini göstermektedir. Bu olaydan 55 yıl sonra yine bir kadın Emine Bulut onlarca insanın gözü önünde öldürülmüştür. Peki, insanların bu vahşice olaylar karşısında tepki vermemesinin nedeni nedir?

Genovese olayının ardından özellikle sosyal psikologlar bu "seyretme" haline neyin etki ettiğini araştırmıştır. Araştırmacılar, Bibb Latane and John Darley (1968), Kitty Genovese vakasını inceledikten sonra insanların bu eyleme geçmeme halinin nedenlerini belirlemiştir. Genovese vakasından olaya birden fazla kişinin şahitlik etmesi kişiler üzerindeki sorumluluk duygusunu azaltmıştır yani bir olaya şahitlik eden ne kadar fazla kişi varsa sorumluluk duygusu da o kadar azalır; olaya şahitlik eden insan sayısı ve sorumluluk duygusu ters orantılıdır. "Biri yardım eder nasıl olsa!" durumunun altında yatan önemli sebeplerden biridir. Bir diğer sebep ise grup varlığıdır, gruba uymaya çalışmak bu dürtüyü doğurur. Gruba uyma güdüsü altında grupta kimse yardım etmezse grup üyelerinin de reaksiyonu düşmektedir. Mark Levin (2008), bu durumun farklı parametrelerini ortaya koymuştur. Yardıma ihtiyaç duyan insan ve ona yardım edecek insanların birbirlerini tanıyıp tanımaması da yardım etme ya da seyretme durumu

üzerinde etkilidir. Bu yazıda örnek alınan iki vakanın kurbanlarının da kadın seçilmesinin nedeni kurban profilini yani parametreyi benzer tutma isteği nedenidir. Günümüzde de bu etkinin devam ettiği görülmektedir. Özetle, Genovese sendromu; seyirci kalma etkisidir. Kan donduran olaylarda bile yardım etmeyip seyreden insanlar sadece kötü insanlar değildir. Belirli etkilerin parçasıdır. Bu etkilerin farkına varmak ve bu etkileri elimine etmek bu kötü olayları azaltmakta etkilidir. Adeta bir cadı avı başlatıp o insanları ötekileştirmek kendimize yabancılaşmaktır. Bir olayla karşılaşıldığında,"Beni hareket etmekten alıkoyan nedir?" sorgulamasını yapmak bu seyirci etkisini azaltmaya ve bireyin kendisini tanımasına yardımcı olacaktır.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-Özge Akgün

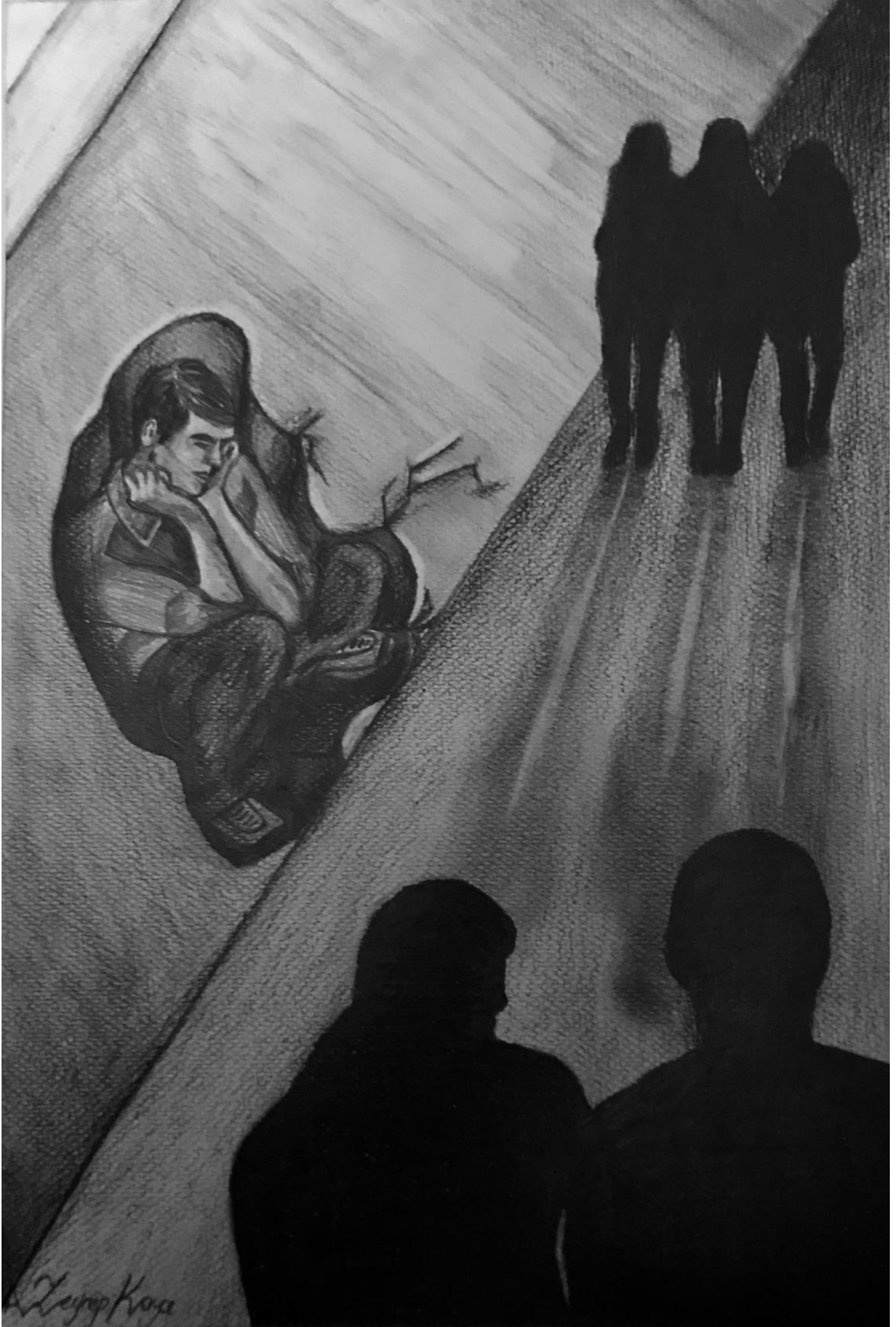
Sözü Geçen Çalışmalar

Bystander effect. 7. 1.2020 tarihinde Wikipedia. adresinden alındı

Cansızoğlu, Ö. (2012, 2 2). *Seyirci Kalmanın Anatomisi : Hello Kitty*. 7 3, 2020 tarihinde Açık Bilim. adresinden alındı

Cherry, K. (2020, 2 24). *Bystander effect*. 6. 2. 2020 tarihinde verywellmind. adresinden alındı

Ayşe Zeynep Kaya'nın Ellerinden
Sosyal Fobi

Toplumsal Cinsiyet

*Neden kız bebeğe pembe kıyafetler alırız?
Üzerinde ayıcık olan kahverengi bir kıyafet
neden oğlan kıyafeti olarak görülür?
Neden kızlar pembe, oğlanlar mavi sevsin
diye çabalanır? Neden bir oğlana oyuncak
bebek hediye edilmez de araba ya da tren
hediye edilir? Neden kızlara sessiz
olmaları, ev işlerinde yardımcı olmaları
söylenir? Bir oğlan neden pembe rengini
sevemiyor? Bir kızdan neden prenses
hikayelerini sevmesi bekleniyor?*

Bunlara kimin karar verdiğini bilmiyoruz ama bunları sessizce uyguluyoruz. Renklerin, oyuncakların cinsiyetsiz olduğunu unuttuğumuz gibi her çocuğun da farklı olduğunu unutuyoruz. Doğumdan itibaren, hatta doğumdan bile önce cinsiyet açıklama partilerinde başlıyor bu, önce renkleri dayatıyoruz bebeklere. Atanmış cinsiyetlerine göre belirleniyor her şey: eğer kızsız pembe, erkekse mavi... Doğuyorlar, bu sefer de odaları ve

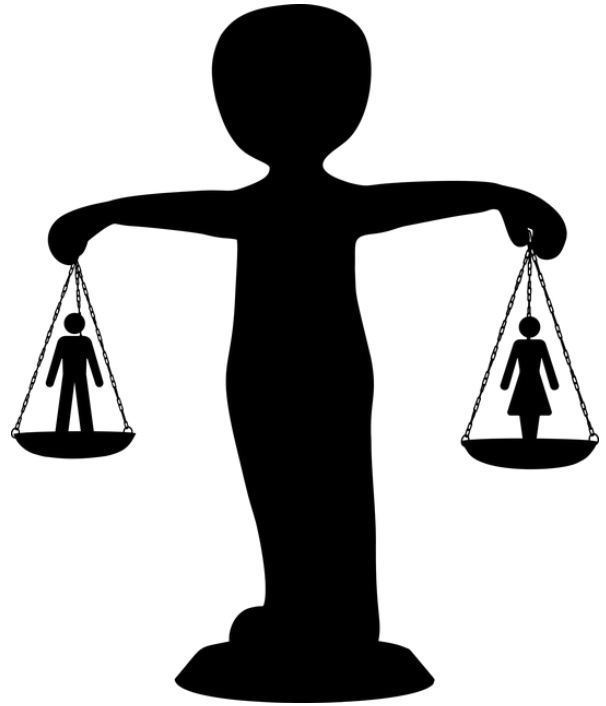
kıyafetleri onlara dayatılan renklerle donanıyor. Büyüyorlar, büyürken toplumsal normlar kazınmıyor beyinlerine. Kadının yeri evidir, erkekler çalışır ailesine bakar, kadın çocuk bakar, erkek ağlamaz, kadın insan içinde kahkaha atmaz... Daha nicesi. Doğduklarından itibaren bu düşüncelerle büyütülen kadın ve erkekler, bu düşünceleri uygulamaya devam ediyorlar. Belki kendi doğrularını bulamadıklarından, belki de toplumun, çevrelerinde bulunan insanların onlar hakkında olacak düşüncelerinden korktuklarından. Değişmiyorlar, kendi çocuklarını da kendileri nasıl yetiştirse öyle yetiştiriyorlar. Yargılanmaktan o kadar korkuyorlar ki sürekli dillerinde 'el alem ne der?' sorusu dolanıyor. Millete ne diyemiyorlar, benim doğrum bu diyemiyorlar. Kendi fikirlerine sahip olmayan bireyler tarafından, öğrenmeye aç olmayan bireyler yetiştiriliyor. Bu döngü asla son bulmuyor.

Benim oğlum ne kalpler kıracak diyen aileler, kızları bir erkekle sevgili olduğunda kıyameti koparıyor. Oğullarına sünnet düğünü düzenleyip, 'erkek oldu, adam oldu benim oğlum' cümlelerini herkesin içinde bağıra bağıra söyleyen aileler, ped alırken utanan, 'regl' kelimesini sesli bir şekilde söyleyemeyen kız çocukları yetiştiriyor. Kızlarını okutmayan sözde babalar, eşleri ya da

kızları hastalandığında kadın doktor istiyorlar. Oğullarını cinsel birliktelik yaşasınlar diye teşvik eden aileler, kızlarını bekareti sembol eden kırmızı bir kuşakla evlendiriyor, evlenmeden birliktelik yaşayan kız çocuklarını iste ‘namusumu kirletti’ diyerek katlediyorlar.

Namuslarının ailelerindeki kadınların cinsel organlarıyla bağlantılı olduğuna inanan bu sözde babalar, duygusal ya da feminen olan oğlanlarına hakaretler ediyor. Davranışların cinsel yönelimle alakalı olduğunu düşündükleri yetmiyormuş gibi eşcinsel ya da transseksüel olmayı bir suç ya da hakaret olarak görüyorlar. Aşkın sınırının olmadığı farkında olmayan bu insanlar, kendi öz çocuklarını cinsel yönelimlerinden ya da kimliklerinden dolayı reddediyor, daha da ileriye giderek öldürüyorlar. Nefret dolu bir dünyada yaşadığımızı unutup, cinsel yönelimin bir tercih olduğuna inanıyorlar. Transseksüel olmak ne demek bilmedikleri gibi, hermafrodit bireyleri de dışlıyorlar. Bir insanın atanmış cinsiyetine ait hissetmeyip, hormon tedavisiyle farkı bir cinsiyete geçişine anlam veremedikleri yetmiyormuş gibi, bir insanın hem kadın hem de erkek üreme organıyla doğmuş olabileceğine de anlam veremiyorlar. Bu konular hakkında bilgisi olmayan ebeveynler yüzünden korku dolu LGBTQ+ bireyleri yetişiyor.

Asla bitmiyor dayatılan şeyler, yapacağımız, hatta yapamayacağımız mesleklere kadar, her şey atanmış cinsiyetimize bağlı onların gözünde. Bir kadının öğretmen olmasını bekliyorlar, mühendis olmasını değil. Doktor denilince akla ilk ‘bey’ hitabı geliyor, doktorun bir kadın olabileceği düşünmüyorlar. Kadın pilotlar, şoförler gözlerinde canlanamıyor. Bir erkeğin moda tasarımcısı olmasına anlam veremiyorlar. Meslekleri cinsiyetlere ayırdıkları yetmezmiş gibi bir de aynı işi yapan kadın ve erkeklere farklı maaşlar veriliyor.

Ülkeden ülkeye, kültürden kültüre, hatta içinde bulunulan yıla göre değişse bile hep bir ayrımcılık var, asla kaybolmuyor. Kaybolması gereken bu ayrımcılık maalesef daha da artıyor. İleriye doğru

gitmemiz gerekirken, geriliyoruz. Artık bilinçlenmeli ve bilinçlendirmeliyiz. Kendilerini ifade etmekten, konuşmaktan, istediklerini elde etmekten, kendi kimliklerinden korkmayan nesiller yetiştirmeliyiz.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-İrem Tan

KUTUPLAŞTIKÇA ÜŞÜYÜRÜZ YALNIZLIĞIMIZDA

Dünyaya geldiğimiz andan itibaren birçok etikete sahip oluyoruz. Sınırlar çiziliyor hayatlarımıza. Belli başlı bazı özelliklerimiz ve aidiyetlerimiz sebebiyle kimi gruplara dâhil edilirken, kimilerine yalnızca uzaktan bakabiliyoruz. “Öteki” oluyoruz aynı sınırı paylaşmadıklarımız için. İçine doğduğumuz toplum kulağımıza kendi normlarını fısıldıyor sürekli olarak. Bu kutuplaştırıcı öğretiyi benimseyen insanlar ise, kendine benzeyene birçok

yönden toleranslı ve vicdanlı olabiliyorken; “farklı” olana karşı son derece katı durabiliyor. Kemal Sayar (2020), “ Vicdan sadece benim için, bana benzeyen için adalet ve merhamet talep etmem değildir. Bana benzemeyen ve benden ayrı olan için de adalet ve merhamet talep etmemdir. Eğer sadece bana benzeyenler için, adalet ve insan hakları istiyorsam bunun adı “narsistik merhamet” tir, “özsever merhamet” tir.” (par.6). diyerek kutuplaşmanın vicdanlarımızı deforme ettiğini çok açık belirtiyor.

İnsanlar ile aramıza ten renkleri, ırkları, doğdukları toprakları bahane olarak göstererek duvarlar örülüyor. İdeolojiler bazı insanların hayatlarını diğerlerinden daha üstte ve değerli olarak addediyor. Hepimizi değerli ve güzel yapan şeyler aynı aslında. İyilik, sevgi, hoşgörü hepimizi insan yapmaya da eşit saymaya da yetiyor. Ama kargaşa ve gruplaşmadan beslenenler için daha fazlası gerekiyor. Farklılıktan korkanlara karanlık duvarlarının ardındaki renk cümbüşünün güzelliğini anlatamıyoruz. Birbirimizden farklı olmamız korkulacak bir olgu değil oysa. Farklılıkların birbirinin zıttı olduğuna değil, birbirinin tamamlayıcısı olduğuna inanıyorum. Siyahın zıttı olarak kabul edilen beyaz; siyah ile yan yana geldiğinde siyaha güzellik katıyor. Adeta aramızda bir

duvar gibi duran ideolojiler, normlar kalktığında insanlar birbiriyle savaşıyor; kucaklaşıyor. Zira insan gönlünden ibarettir. Gerisi teferruattır.

Aynı koşullarda yaşamıyor, aynı yollarda yürümüyor ve hatta aynı şeylere bakıp farklı yorumlar yapıyor olabiliriz. Fakat hepimiz aynı dili konuşuyoruz. Sevginin dili, aramızdaki tüm mesafeleri yok etmeye yeter. Eğer kalbimizi tüm bu ayrıştırıcı ve karıştırıcı fikir ve duygulardan korumayı başarabilirsek, yan yana ve omuz omuz durmayı da başarabiliriz. İnsan yaratılışı gereği sevmeye, karşısındakine anlayış göstermeye eğilimlidir. Biyolojik dengemizi bozmayıp yaratıldığımız gibi kaldığımızda dünyaya hoşgörünün hâkim olacağına inancım sonsuz.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-Senanur Durur

KAYNAKÇA VE İLHAM

Sayar, K. (2020, 1 Şubat). “Gözlerini Kaçırılmazsın”, <http://serbestiyet.com.tr>.

GÖRÜNMEZLİK PELERİNİ

Harry Potter izlediniz mi? Peki, Harry Potter filmindeki görünmezlik pelerinini hatırlıyor musunuz? Ben çok net hatırlıyorum. Harry'nin o pelerle neler yapabildiğini gördüğüm zaman “Keşke

bende de olsa.” demiştim. Ya da başka bir soru yönelteyim size. Hiç öfke ya da mutsuzluk gibi bir duyguyu çok yoğun yaşarken saklanma ihtiyacı hissedip kendinizi köşelere sıkıştırdığımız oldu mu? Benim çok oldu. Aslında bunların bir noktada sebebi, kendi gerçeğimizi veya kendi yalanlarımızı yaşarken rollerimizi zedelememe arzusu. Yani bilinen adı ile “anonim olmak”.

Anonim olmanın birçok farklı çeşidi ile günlük hayatta fazlasıyla karşılaşıyoruz. Toplum içerisinde kimliksizleşme, kimliksizleşerek topluma karışma, olumlu ya da olumsuz duyguları yaşarken statülerden sıyrılma, kimliksizleşerek şiddet ve zorbalık gösterebilme, olduğumuz statüleri göklere çıkarma gibi pek çok farklı sebeple anonim olmayı seçebiliyoruz.

Bu konuyu biraz daha metaforik biçimde anlatmak, sosyal psikoloji çerçevesinde çok daha net bir resim çizmemizi sağlayacak. Varoluşumuzdan itibaren boş bir zemine oturuyoruz. Sonra ailemiz geliyor ve bir çizgi atıyor, toplum bir çizgi atıyor, arkadaş çevremiz, okul çevremiz, işimiz, her biri birer çizik atarak bizi bir çember içerisine alıyor. Yaşımız ilerleyip rollerimiz artıkça çembere yeni çizgiler eklenmeye de devam ediyor. Daha sonra bu içerisine alındığımız çemberi kendi renklerimizle boyamaya başlıyoruz.

Sevdiğimiz müzikleri, izlediğimiz filmleri, korkularımızı, arzularımızı, çemberimizi renklendirmek için kullanıyoruz. Tabii çemberin dışına taşırmamak şartı ile. Küçük bir çocuğun boyama yaparken dışına taşıması bir sorun arz etmiyor ama belirli bir yaşı geçtikten sonra renkler, çemberi aşarsa kurduğumuz hayat, psikolojik olarak toplum tarafından baskıya maruz kalıyor. Tam olarak o çemberin içinde otururken Harry Potter geliyor ve bize görünmezlik pelerini veriyor. Bu noktadan sonra artık o çemberin içinde oturan biz, biz olmaktan çıkarak kimliksizleşiyoruz. Çemberi renklendirirken renkleri dışarı taşıran bizi, toplum ve roller etkileyemez hale geliyor. Tam olarak da içimizdeki arzuları yargılanmadan yapabilmek için kimliksizleşiyoruz. Kimliksizleşmek bizi özgür kılıyor. Kendimizden dahi sıyrılmamızı sağlıyor. Reicher (1982-1987), “Ne tek başına birey o kadar mantıklıdır ne de kitledeki birey o kadar zavallıdır.” Diyerek bir şeyleri özetlemiş aslında. Bireyler toplumu oluşturuyorken toplumdan kopuk bir birey düşünmek ne mümkün. İşte aslında tam da bu noktada anonim olmayı seçmemizin bir başka sebebi ortaya çıkıyor. Eğer toplum etrafımıza bir çember çizememiş de o çemberlerin dışında kalmışsak, dışlanmış hissediyoruz. Sonra da kendimize başka çemberlerden kimlikler beğeniyoruz. Var

olmayan bir çemberi, maskeler ile renklendirmeye çalışıyoruz. Evet, tüm bunlar bizi bir ölçüde topluma karıştırıp kitlelere sokuyor olabilir ama yüzümüze her fikrin maskesini geçirmeye çalışmak ne kadar doğru? Ya da maskeler altında saklanırken bize ait olmayan bir cümlenin altına imza atmak asıl benliğimizi kirletmiş olmuyor mu? Güzel ve renkli yüzleri herkes sever ama biz palyaço(!) olmak istemiyoruz; biz bir kimlik istiyoruz ve bir kimlik rastgele renklerden oluşmamalı. Kimlik, insanın yüzünde makyaj gibi durmamalı daha ziyade bir benlik oluşturmalı.

Peki ya görünmezlik pelerini örtülü kendimizi aynada göremezsek ya da maskeli yüzümüzü aynada tanıyamazsak ne olur? Kimliksizleşmek bizi nereye götürür? Daha da önemlisi, bizi bir yerlere götürür mü? Aynada kendimizi göremez bir de üzerine toplumdan sıyrılırsak vay halimize! Artık özgürleşmek için başvurduğumuz kimliksizliğin esiri olmuşuz demektir. Tekrar benliğimize dönmek anonimleşmekten çok daha zor olabilir. Asıl kimliğimizi işte bu evrede kaybetmeye başlayacağız. Olduğumuz kişiyi çok uzaklarda bırakıp dönüştüğümüz kişiye sığamayacağız. Gittikçe asosyal ve şiddet eğilimi bir hale geleceğiz. Karşılaştığımız en ufak zorluk bizi yeni kimlikler aramaya itecek. Aynadaki

palyaço(!) her zaman bize gülümsemeyecek. Görünmezlik pelerini bizi hiçbir zaman fırtınalardan koruyamayacak. O yüzden görünmezlik pelerini Hogwarts'a geri yollayın. Ve maskelerinizi yakın. Kendi renklerinize boyadığınız kimliğiniz size daha çok yakışıyor.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-İrem Nil Torun

Kaynakça:

Klar, Y., & Giladi, E. E. (1997). No one in my group can be below the group's average: A robust positivity bias in favor of anonymous peers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 885–901. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.5.885>

Turan Orhan, (2015). "Kimliksizleşme" <https://www.orhanturan.net/2015/03/kavram-kimliksizlesme-yabancasma.html>

TERSYÜZ

Başrollerin -dışardan gelerek- katıldıkları cenneti andıran ortam bir anda pagan kültürünün getirisi ile şiddet eğilimli bir çemberin içerisine alıyor misafirlerini. Baş döndürücü bir güzelliği andıran ilk

izlenimin sona doğru nasılda sorgulanmaz bir evreye gark olduğu ve kültürlerin ve dahi tarikatların ne denli insanı etkisi altına aldığını sergiliyor Midsommar (Rittuel, 2019). Ari Aster yönetmenliğinde çekilen film gerilim ve dram türünde izlenebilecek sürükleyici filmler arasında yer almakta. Jim Jones'un karizması ve Peoples Temple 'ın insanları intihara sürükleyen öyküsünü adeta canlandıran bir yapıt özelliği taşıyan Midsommar yaşanmış olaylarla arasındaki benzerlikle dikkat çekmektedir. Farklı kültürlerdeki insanların kayıtsız şartsız itaati temel kural olarak dayatma gerçeğini senaryonun içine serpiştiren Aster, People's Temple'in gerçekliğini de izleyenlere kabul ettirme niteliği taşıyor. Filmin gerçekte özdeşleşmesinin yanı sıra Pagan Kült temelli Horga'yı ele alması ve kendi deyimleri ile -dışardan bir gözle- kendi içlerinde tartışmasız en iyi yaşamı barındırması Jim Jones'un sözlerinin kabul gördüğünü açıklar niteliktedir. Bunun yanı sıra başrolü canlandıran Florence Pugh'ın güçlü senaryoda iyi bir oyunculuk sergilediği gözden kaçmamaktadır. Film psikoloji öğrencisi olan başrol Dani'nin bipolar bozukluğu olan kardeşi Terri'den aldığı korkutucu bir mail karşısında panik atağı geçirmesi ile başlar. Tüm ailesini o gece kaybeden Dani erkek arkadaşının İsveç'e gideceği bilgisini edinerek onlara katılmak ister. Bu aşamaya kadar karanlık bir tablo çizilen senaryoda izleyiciye memnun

olunmayan ve çıkış yolu arayan bir kadın imajı çizildiği de aşikardır. Christian, Dani'nin erkek arkadaşını canlandırmasına rağmen ondan yorulmuş ve kurtulmaya çalışan bazı tavırlar sergilemesi filmin sonundaki etkiyi artırır niteliktedir. Bu süreçte Dani adeta psikolojik bir buhran döneminde olduğunu izleyiciye kanıtlamaktadır. Christian üniversiteden arkadaşlarıyla birlikte çıkacağı 9 günlük Horga festivaline kız arkadaşını da dahil eder. Lakin Belley'in Dani için başsağlığı dilemesi ve kendi tarikatını ailesi gibi tanıtmayı ilgi çekici ve iyi hissettiren bir izlenim oluşturur.

İsveç'e giderken geçtikleri yollar dahil vardıkları yerler harika manzaraları barındırmaktadır. Bu anlamda filmin sinematografisini çok iyi bulduğumu belirtmek isterim. Doğanın en saf halinin yani saklı cenneti anımsatan İsveç'te -ya da Horga demeliyim- güneş olduğunca göz alıcı bir izlenim oluşturmaktadır. Horga'da bulunan kişilerin kıyafetlerinin aynı renk ve tarzı taşınması aynı inancın ürünü olduklarını da kanıtlar. Bu nokta da kostüm seçimleri bu inanışı somutlaştırma rolünü üstleniyor. 5 kişilik bir arkadaş grubu olarak katıldıkları festivalde Dani ruhsal anlamda yıpranmış olduğu her sahnede göz önünde tutulur. Bu noktada Belley'in onun bu yanını iyileştirme çabası tarikata olan inancını oluşturma ve güçlendirme niteliği taşımaktadır. Belley ailesini bir yangında kaybetmesi üzerine bu tarikatta acıdan tamamen kurtulduğunu ve mutlu olduğunu Dani'ye ispatlayan durumlara şahit olmasını sağlar. Ari Aster filmin büyük çoğunluğunda özellikle başrol ve arkadaşlarının yüzüne odaklanmış ve bu tarz ile izleyiciye kelimeleri kullanmadan duyguların yüzdeki mimiklerle de aktırılacağını göstermiştir. Değişik otlar yedirilmiş veya bu otlarla yapılmış içecekler tüketirilen misafirler bir nevi hipnoz etkisine bürünerek hareket ettikleri izlenimine kapıldım. İlk olarak Soyтары Yüzmece adında bir dansa şahit olan katılımcılar seslerin ve dansın ahenginde

cennette gibi hissederler. Girilmesi yasak olan sarı renkli tapınak, kıyafetlerde kullanılan işaretler gibi bazı imgeler başrollerde gizemli bir havayı solumalarını sağlar. Kültün en dikkat çeken ve kırılma noktası diyebileceğim dakikalar Horga Yaşam Döngü'sünün sonuna gelmiş yani 72 yaşındaki yaşlı çiftin bir törenle uçurumdan atılmaları ve ölmemelerine rağmen öldürülmeleri kan dondurucudur. Tüm misafirler bu durumu dehşet verici bulmasına rağmen sadece 2 kişi buna fazla tepki gösterir ve onlar sessiz sedasız ve dahi habersiz öldürülürler. İnsanların çocukluktan yaşlılığa kadar birçok noktada mevsimlere göre ayrıştırılmaları doğanın yani evrenin işaretlerle gizli olduğu gerçekliğini kabul ettiklerini gösterir. Hatta evrenin sınırsızlığını kutsal kitapları olan Rubirah'ta Ruben adında görme engelli - gölgelenmemiş olarak tanımlanan- bir kişi tarafından renklendirmesi ve yorumlanması sürekli çalışan ve evrilen dünyaya ayak uydurmayı da öngörüyor. Her ne kadar karşı çıktıkları noktalar yoğun olsa da bir süreden sonra -hipnoz etkisi yapan içecekler dahil- bu tarikatın etkisine kapıldıklarını düşünüyorum. Filmin başından beri konuşulan bir olgu da Mayıs Kraliçesi olarak adlandırılan ve dışardan gelen Dani'nin içine çekildiği ve hedefi haline getirdikleri Mayıs Kraliçesi seçilmesi durumudur. Beş kişiden oluşan üniversiteli arkadaşlar ve diğer iki misafirin bu tarikata

özgü bir kıyafet giymemeleri, bu tarikatı benimseyemedikleri anlamına da kapı aralıyor. Sadece Dani Mayıs Kraliçesi'nin seçileceği gösteriye katılarak dans eder, sona kalarak Mayıs kraliçesi seçilir ve ona büyükçe bir taç takılır. Kazanma sarhoşluğu içerisinde olan Dani en yakını olan erkek arkadaşının da içinde olduğu dış dünyaya karşı yabancılaşarak tarikatı benimser. Yakınlarına gösterdiği düşmanca tavırlar aslında tarikatın ne kadar şiddete eğilimli olduğunu ispatlıyor. Bahsettiğim hususlara Baynal ve Yaman (2015) tanımlar nitelikte açıklamalar getiriyor:

Grup, kendilerini bir grup diye tanımlayan, tutum ve davranışlarını grubun normlarına göre belirleyen kişilerden oluşan bir topluluktur. Gruplar kendi içlerinde, farklı rollere göre yapılanmıştır. İnsanlar, tek başlarına başaramayacakları bir işin üstesinden gelebilmek, kimlik duygusu kazanabilmek, sosyal destek alabilmek veya sırf sosyal etkileşimin hazzını yaşamak için gruplara katılabilmekte veya gruplar oluşturabilmektedir. (s. 142)

Yukarıda belirttiğim olaylar ışığında Dani kendini Horga'da "Mayıs kraliçesi" olarak bulmuş ve bunu en iyi şekilde taşıdığı kimliği olarak atfettiği kendini buraya ait hissettiği bir tebessümle son noktayı koymuştur. Bu süreçte kendini zaman

zaman hareket edemez halde bulması hatta erkek arkadaşını da ölüme gönderecek kadar itaatkâr davranması da kültürün etkisinin kaçınılmaz bir yansıması olduğu kanaatindeyim. Dani hariç herkesin ölmesi ve bunun bir kayıp olarak görmemesi tarikatın insanın sorgulama, uyma ve itaat etme yetisini dondurması anlamına geliyor. İtaat kavramını anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik yapılan araştırmacılardan biri olan Milgram (1963) deneyinde bu konuya şöyle yaklaşır: “Yakın tarih ve günlük yaşamdaki gözlemler, birçok insan için itaatın derinden kökleşmiş bir davranış eğilimi olabileceğini, aslında etik, sempati ve ahlaki davranış konusunda eğitimi geçersiz kılan bir dürtü olabileceğini düşündürmektedir.”(s.1) Milgram şok deneyindeki gözlemleri üzerine Jim Jones gibi kült liderlerin itaat konusunda hiyerarşik bir düzlemden insanları etkilemesinin ve kabul görmesinin tabanında yatan nedenler üzerinde durmaktadır. Araştırma %65 lik bir oranla insanların deneyci tarafından teşvik edilerek içinde buldukları duruma boyun eğdikleri gösterir. Dani de eğitimli bir birey olmasına rağmen bu boyun eğen grupta yer alması derinindeki gizemli dürtüyü uyandırdığını gösterir. Son olarak belirtmeliyim ki filmin birçok açıdan izlenmeye değer yargıları olmasının yanı sıra kostüm, sahne, senaryo ve

oyuncularının başarısı izlenmeye değer. Dani'nin ağlayan bir yüzden gülen bir yüze evirildiği buhranlı süreç aslında sadece buhranı tersyüz ederek yoluna devam etmesini sağlıyor. Dani'nin dönüşümü günümüz dünyasında kültürlerin People's Temple örneğindeki gibi bir çıkmaza adeta bir kimlik değişimine yol açması tarikatların bağlanma ve boyun eğme güdülerini besleyerek hayata karşı bir anlam(/sızlık) fırçası vuruyor.

Yazımı okuduğunuz için teşekkür ederim!

-Sultan Altınsoy

Bibliyografya:

Baynal, F. ve Yaman, E. (2015, Aralık).

“Kadınların Dini Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri”.

Değerler Eğitimi Dergisi, 12-30, 141-179.

Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371-378.

Özgecilik mi Bencillik mi? Bu Hala Bir Soru-Makale Çevirisi

Batson ve Shaw gibi ben de kendimi “Neden başkalarına yardım ederiz?” sorusunu düşünürken buldum. İnkâr edilemez ve bir o kadar da dikkat çekici etkileri olduğu için soruya özellikle ilgi duyuyorum. Bu bir nevi şöyle demek oluyor; bizler hem biyolojik hem de sosyokültürel açıdan geliştik ve böylece bir başkasının acılarına dikkat ettiğimizde, onları çoğunlukla yardıma yol açacak şekilde incitiyoruz. Yardım etmenin bilimsel çalışmalarında akla gelebilecek en önemli soru şudur: İncinmenin doğasında ne vardır?

Sorunun cevabından emin olmak için 2 şeyi bilmemiz gerekiyor. İncinmek, başkası için yapılır ve emosyoneldir(duygusal). Yani, acı çeken kişinin sıklıkla yaşadığı somatik acı deneyimi doğrudan değildir. Bunun yerine, başkalarının acılarına ikinci dereceden verilen duygusal bir cevaptır. Böylelikle, bu durumun doğasını anlamaya çalışmak için temsili emosyonel tepkiler ve yardım etme eğilimi arasındaki ilişkiye dair literatüre bakmak mantıklıdır.

Son zamanlarda, Jim Fultz ve Mark Schaller gibi meslektaşlarım ile birlikte bu konu hakkındaki literatürü inceledik ve katkı sağladık. Batson ve Shaw’ın analizleriyle sonuçlarımız

karşılaştırıldığında aynı fikirde olduğumuz ve olmadığımız noktalar ortaya çıktı. Anlaştığımız noktalardan başlamak gerekirse, toplum yanlısı eylemlerin birçok güdüye duyarlı olduğu görüşünü paylaşıyoruz. Özellikle, başkası için yapılan alan dahilinde yani hoşça gitmeyen emosyonel ve yardım etme durumlarında “Neden acı çeken bir başkasına maruz kalmak sıklıkla yardıma yol açar?” sorusunu açıklamak için benzer literatürleri okuduğumuzu gördük. Bununla birlikte, başkası için yapılan emosyonel durumları nitelendirmek için kullandığımız dil biraz farklıdır. Buna göre, her birinin kısa bir açıklamasına değinilecektir.

Dönüşümlü sıkıntı, ağır ipuçlarına maruz kalmaktan veya bir mağdurun acı çekmesinden kaynaklanan, öz yönelimli, oldukça caydırıcı ve uyarılma temelli emosyonel bir durumu ifade eder. Mağdurun sıkıntısını fark ettikten sonra, bir gözlemcinin hoşça gitmeyen uyarılmayı deneyimlediği ve bu uyarılmanın azaltılması için yollar aradığı söylenir. Bu motivasyonel yapıyı temel alan ve en açık şekilde ifade edilen yardım modelinde, gözlemcinin maliyet-fayda yönelimi olduğu ve buna bağlı olarak uyarılmayı azaltmak için en az maliyetli araçları aradığı görülür (Piliavin, Dovidio, Gaertner & Clark, 1981). Mağdura yardım etmek (ve dolayısıyla acısını

sonlandırmak) en az maliyetli yolu sağlarken, bu durumun tercih edilen bir davranışı da olmalıdır. Dönüşümlü sıkıntıların hem izleyici müdahalesi araştırmaları alanında (bkz. Piliavin ve ark., 1981, özet için) hem de acil olmayan alanda (bkz. Batson, 1987, görüntülemek için), yardım üzerindeki nedensel etkisini desteklemek için büyük bir çalışma mevcuttur.

İkinci ilgili araştırma alanı, normatif sıkıntı ve yardım olarak adlandırılabilir şey arasındaki ilişkiyi belgelemektedir. Normatif sıkıntı, sosyal veya kişisel davranış standartlarının ihlali nedeniyle hoş olmayan bir duygu anlamına gelir. Sosyal bilimciler, 30 yıldır, bir duruma yardım etmenin lehine danışmanlık yapan bazı sosyal normların varlığını kuramsallaştırmış ve belgelemişlerdir (Berkowitz & Daniels, 1964; Gouldner, 1960). Böyle bir norma göre, sosyal sorumluluk olarak düşünürsek, muhtaç bir başkasına yardımcı olmaya çalışmak kültürümüzde olumlu olarak görülürken, yardımda bulunmamak olumsuz olarak kabul edilir (bkz. Berkowitz, 1972, destekleyici kanıt görüntülemek için). Sosyal alanda onaylamayı ve onaylamamayı yönetme arzusu, yardım etme kararının araçlarından biri olabilir. Sosyal normlara ek olarak, Schwartz (1973) ve arkadaşları kişisel normlar

kavramını, kişinin kendi davranışları için sahip olduğu özel ahlaki standartları ve bu kişisel normların kararlara yardım üzerindeki etkisini araştırdılar. Yardım etmenin, özel standartların ihlaline neden olacak öz-yaptırımlardan ve öz-saygı hasarından kaçınmak amacıyla sıklıkla ortaya çıktığı savunulmaktadır. Schwartz ve diğerleri tarafından yapılan çeşitli çalışmalarda, kişisel normların ölçülerinin yanı sıra, bu normların moderatörleri (sorumluluk reddi gibi) yardımcı olmayı öngörmektedir (bkz. Schwartz, 1977, görüntülemek için). Sosyal ya da kişisel normlar açısından dönüşümlü sıkıntı, bir başkasının ihtiyaç algısının belirgin olması için ya da potansiyel yardımcı, yardımın getirebileceği maliyetleri önlemek için normu ihlal etme olasılığını göz önünde bulundurur.

Üzüntü, başkalarının acısına yardım etmeyi etkilediği düşünülen üçüncü temsilî emosyonel yanıttır. Bir dizi yetenekli iş arkadaşıyla birlikte, geçici bir üzüntü veya üzüntüyü arttırmaya sebep olan koşulları belirlemek için bir araştırma programı yürüttüm. Bu araştırma, ihtiyacı olan birinin kötü durumuna edilen dikkatin (özellikle empatik dikkat) üzüntü durumuna yol açabileceğini düşündürmektedir çünkü yardım etme eylemi çoğunlukla sosyal yetişkinlerde tatmin edici şekilde karakteri geliştirici bir

etki kazanmıştır ve yardım, yetişkin bir gözlemcin üzüntüsünü gidermek için kullanılabilir. Dönüşümlü ve normatif sıkıntı yaşayan kişilerde olduğu gibi, geçici üzüntü yaşayan bir kişinin, duygulanımsal durumunu azaltmak için maliyet-fayda yönelimli olduğu düşünülmektedir. Üzüntülü bir insanın, sadece çeşitli davranışsal seçenekler arasında kişisel ödüller ve maliyetlerin en istenen şekilde (üzüntü hafifletici vb.) birleşmesiyle sonuçlandığı ölçüde harekete geçme varsayımı vardır (bkz. Cialdini, Kenrick & Baumann, 1982, destekleyici araştırmanın özeti için).

Empati, yardım etme ile ilgili uzun süredir araştırılan ve başkasının acısına verilen sonuncu temsili emosyonel yanıtır çünkü hedef makalede Batson ve Shaw, zamanlarının çoğunu çalışmalarının detaylarıyla harcıyorlar (bunu bu yorumda daha ayrıntılı olarak açıklamak gerekli değil), tartışmasını yaptığım diğer üç temsili emosyonel yanıt hariç. Batson'un empati anlayışının (bir kurbanı yardım etme fırsatı ile ilişkili olduğu için) yıllar boyunca geliştiğini gözlemledim, böylece sadece temsili emosyonel yanıt değil, aynı zamanda diğer üçünün de hazza dayalı planlanan potansiyel bir yardımcı tarafından dikkate alınan tek bir motivasyon faktörüne sahip olduğunu gördüm (sadece fayda-maliyet analizi).

Bununla birlikte, Batson ve Shaw bize merkezi bir farkın kaldığını hatırlatıyor: Empatinin motivasyonel doğasının bencil (kişisel çıkarlara yönelik) yerine özgecil (bir başkasının çıkarlarına yönelik) olduğu söylenir.

Batson ve Shaw empatik motivasyonun temelinde fedakarlık olduğunu iddia etmekten çok daha fazlasını yapıyorlar. İddiayla tutarlı kapsamlı bir deneysel çalışma programının bulgularını gözden geçirirler ve bu çalışmaların kritik koşullarında bulunan yardım etmenin, bencillik içeren motivasyon araçlarının birinden kaynaklandığı düşüncesiyle tutarsızdır. Bununla birlikte, Batson ve Shaw'un her bir bencillik alternatifleriyle nasıl başa çıktıklarını ve gönderdiklerini tanımak önemlidir. Her seferinde farklı bir düzende oluyordu çünkü deneysel araştırma böyle yapılıyordu. Dönüşümlü sıkıntıların empatik koşullar altında yardımcı olabilme olasılığını ortadan kaldırmak için ve caydırıcı uyarılmanın varlığını kısmi olarak belirlemek için bir dizi çalışma yapıldı, gelişmiş yardımın hala gerçekleştiği tespit edildi. Normatif sıkıntıların empatik koşullar altında yardımcı olabileceği ihtimalini ortadan kaldırmak için ve aynı zamanda bu tür sıkıntılarının varlığını kısmi olarak belirlemek için farklı çalışmalar yapıldı ve gelişmiş yardımın yine gerçekleştiği

görülmüştür. Üzüntünün empatik koşullar altında yardımcı olabileceği olasılığını ortadan kaldırmak için, üzüntünün varlığını kısmi olarak belirlemek için bir dizi çalışma yapıldı ve geliştirilmiş yardımın yine gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Yani, sahip olduğumuz bir yardım kalıntısının kanıtı, muhtemelen, fedakarca bize aracılık eder çünkü büyük bencillik alternatiflerin her birinin gücünü kısmi olarak desteklediğimizde, yardım hala yüksek görülmektedir. Çalışmanın kavramsal ve yöntemsel kalitesi dikkat çekici olmasına rağmen, benim için bu yaklaşımın zayıflığı empati-özgecilik hipotezinin dolaylı olarak desteklendiğini gösteriyor. Bu, varsayılan model göz önünde bulundurulduğunda egoist alternatiflere karşı özel bir endişe kaynağıdır. Dönüşümlü sıkıntı, bir takım deneysel prosedürlerde daha fazla yardımda bulunmak için nedensel bir faktör olarak ortadan kaldırılmışsa farklı bir egoist alternatif, üzüntü gibi, orada hala bir nedensellik olmuş olabilir. Benzer bir şekilde, üzüntünün muhtemel nedensel etkisi farklı bir deneysel prosedür ile azaltıldıysa, sosyal onay ya da özsaygı gibi başka bir egoist alternatifin aktif olabileceği düşünülebilir. Ve böylece egoist güdülerin diğer kombinasyonlarının her biri için fikir sahibi oluruz. Mesele şu ki, belirli bir koşulda yardımcı olmanın

özgecil arabuluculuğuna dair en güçlü kanıtlarını sunmak için, egoistik alternatiflerin her birinin açıklayıcı gücünü ortadan kaldıran tasarımlarla çalışmalar yapmak gerekmektedir. Bu henüz bana başarılabilir deneysel bir görev olarak gelmiyor.

Belki de bu nedenle Batson ve Shaw Batson ve ortaklarının çalışmaları temelinde, empati-özgecilik hipotezi "geçici olarak doğru". Sebep ne olursa olsun, bu yorumlayıcıya katılıyorum ve bu konularda dikkatli olmaya devam etmek gerekmektedir. İnsan doğasının bu hayati meselesi hakkında daha fazla şey keşfedilip yazılmalıdır.

Teşekkür ederim.

-Psikolog Betül Cavlak

ÇEVİRİLEN MAKALENİN ASLI

Robert B. C. (1991). Altruism or Egoism? That Is (Still) the Question. *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory*, 2:2, 124-126. Şuradan alındı:

http://dx.doi.org/10.1207/s15327965pli0202_3

3